

ἙΤΕΡΗΡΙΟ

Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Γραδῶν

ἜΤΟΣ 19

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις
Συλλόγου πρὸς ἐπίσχιση τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

ἈΘΗΝΑΙ 1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΛΙΒΟΡΝΟΥ

Ἡ παροῦσα μελέτη, χωρὶς γὰρ ἐπέχη θέσιν ἱστορίας τῆς ποτὲ ἀνθη-
ραῶς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Λιβόρνου, ἔρχεται ὡς συμβολὴ εἰς τὴν ἐξέ-
τασιν ἑνὸς τμήματος τῆς ζωῆς τοῦ ἀξιολογωτάτου αὐτοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ
καὶ σπουδαιότερου, τοῦ ἀφορῶντος δηλονότι εἰς τὸν πρὸ τῆς Ἐθνικῆς
ἡμῶν Παλιγγενεσίας αἰῶνα. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ποικίλλουν αἱ τύ-
χαι τῶν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τυρρηνικοῦ συνηγμένων Ἑλλήνων ἐμπόρων,
ἐπέρχεται σύγκρουσις αὐτῶν πρὸς ἄλλους ἀνατολίτας καὶ ἡ σύγκρουσις
αὐτῇ, θρησκευτικῇ εἰς τὴν μορφήν, φέρει τὴν ἴδρυσιν ἰδίου ἑλληνικοῦ
ναοῦ, πυρῆνος συγκεντρωτικοῦ τῶν ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλήνων. Ὁ πυρῆν οὗτος
τῶν πραγματευτῶν καὶ καραβοκυραίων δὲν θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ρύθ-
μισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν του πραγμάτων μόνον, τὰς λειτουργίας του,
τὴν βάπτισιν, τοὺς γάμους, τὴν ταφὴν τῶν μελῶν του, ἀλλὰ θ' ἀποβλέψῃ
εἰς τὴν ἑλληνοπρεπῆ μόρφωσιν τῶν τέκνων του καὶ ἔτι περαιτέρω εἰς τὴν
συγείδητοποίησιν τοῦ ἔθνισμοῦ τοῦ μητροπολιτικοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ τῆς
ἐνισχύσεως τῆς παιδείας, διὰ τῆς μορφώσεως διδασκάλων, διὰ τῆς ἐξαπλώ-
σεως τῶν βιβλίων, ἅτινα θὰ γνωρίσουν εἰς αὐτὸν τὸ ἔνδοξον ἑλληνικὸν
παρελθόν.

Ἑλληνες ἔμποροι οἱ Ζωσιμάδες, ὁ Θωμᾶς Σπανιολάκης καὶ ὁ Μιχ.
Πατρινὸς θὰ ἐξοδεύσουν διὰ τὴν ἔκδοσιν ἔργων τοῦ Κοραῆ, ἡ Κοινότης
θὰ ἐκδώσῃ ἰδίαις δαπάναις τὴν *Ἐπιτομὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας* τοῦ
Γρηγορίου Παλιουρίτου καὶ θὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἄλλο του ἔργον, θὰ βοηθήσῃ
τὴν Σχολὴν τῆς Χίου, θ' ἀναλάβῃ τὴν δαπάνην τῆς μορφώσεως νέων ἐξ
Ἑλλάδος εἰς τὰ Ἱταλικά Πανεπιστήμια, θὰ ἐνισχύσῃ παντοειδῶς τοὺς
ἐκεῖ σπουδάζοντας Ἑλληνόπαιδας.

Καὶ ὅταν ἡ ὥρα ἐπιστῇ, τὸ Λιβόρνον καὶ ἡ πλησιόχωρος Πίσα (Pisa),
ὅπου ὡς πολιτικοὶ φυγάδες ἢ ἄλλως διέμενον πρὸ καὶ κατὰ τὸν Ἀγῶνα
ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἰωάννης Καρατζᾶς, ὁ βαρῶνος Γεώργιος Μεϊντά-
νης, ὁ ἄρχων Ἀλέξανδρος Γκάκας, ὁ μέγας ποστέλνικος Ἰακωβάκης Ρίζος
Νερουλός, ὁ πρῶν Ἄρτης καὶ Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος, θὰ δείξουν ὅτι
εἶναι κέντρα αἰσθανόμενα τὴν μεγαλειώδη προσπάθειαν τοῦ Νέου Ἑλ-
ληνισμοῦ διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ καὶ τὴν σύμπτυσιν Κράτους. Πρὸς
τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἡ Κοινότης θὰ διαθέσῃ τὰς πνευματικὰς καὶ τὰς ὑλι-
κὰς τῆς δυνάμεις. Πλοῖα θ' ἀναχωρήσουν ἐκεῖθεν, μεταφέροντα πρὸς τὴν
ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα Ἑλληνας ἐκ τῶν Ἡγεμονιῶν, τοὺς ὁποίους προη-
γουμένως εἶχον περιθάψει, φιλέλληνας (τὸν Βύρωνα π. χ.), πολεμιστὰς,
πολεμοφόδια, σιτηρά, ἄλλας ἐνισχύσεις.

Ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης ἐκεῖθεν θὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Λονδίνον διὰ

νά γίνῃ ἡ ψυχὴ τῆς οικονομικῆς ζωῆς τῆς Ἐπαναστάσεως. Πρὸς τοὺς ἐκεῖ Χίους Ροδοκανάκηδες, Μαυροκορδάτους κἀ. θ' ἀπευθυνθῆ ὁ Κοραῆς, ζητῶν νὰ σώσουν τὴν πατρίδα των καὶ νὰ περιθάψουν τοὺς συμπολίτας των. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ἐκκινήσουν πρὸς τὸ ἡρώϊκόν Μεσολόγγι ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας (1805—1858), πολεμιστῆς καὶ εἶτα ὑμνητῆς τῆς Ἐπαναστάσεως, θ' ἀκουσθῆ συγχρόνως τὸ νικητήριον ἄσμα τῶν εὐγενῶν Ἑλλήνων τοῦ Λιβόρνου, τῆς Ἀγγελικῆς Π. Πάλλη (1798—1875) καὶ τοῦ ἐκεῖ σπουδάσαντος καὶ διαμορφωθέντος Ἀνδρέου Κάλβου (1792—1867). Ἐκεῖ θὰ ταφῆ (1828) μία ὑπέροχος ἑλληνικὴ μορφή, ὁ Μητροπολίτης Ἰγνάτιος, ἀφοῦ μοχθήσῃ μετὰ τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Καποδιστριαῦ διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν πνευματικῶν ἡγητόρων τῆς Ἑλλάδος. Τέλος ὁ ἐκεῖ συσσωρευθεὶς πλοῦτος θὰ τεθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς οικονομικῆς ζωῆς τοῦ νεοῖδρυθέντος Κράτους, ἢ διὰ τὸ ὁποῖον ὑπαρξίς ἑλληνικῶν κεφαλαίων ἐσίμεινε μέγα τι, ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ὀρμηθοῦν εὐεργέται ὡς οἱ Τσοῦτσαί.

Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον Ἑλληνικὴ Κοινότης ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν τοῦ Τυρρηνικοῦ, ὅπου σπανίως πλέον προσεγγίζει ἑλληνικὸν ἀτιμόπλοιοι, εἶναι Ἰταλός, καθὼς Ἰταλοὶ εἶναι οἱ φύλακες τοῦ Ναοῦ καὶ τοῦ Νεκροταφείου. Ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἀνοικτὸς διὰ τὸν εὐλαβῆ προσκυνητὴν, συγκεντρώνει ὀλίγας κατ' ἔτος ἡμέρας τοὺς εἰς τὴν πόλιν ἐναπομείναντας ὀρθοδόξους καὶ τοὺς εἰς τὴν Πῆσαν σπουδάζοντας ὀρθοδόξους φοιτητάς, ἢ δὲ Βιβλιοθήκη, ἢ Πινακοθήκη του, τὰ γραφεῖά του, μένουν ἔρημα ἀναγνωστῶν, ἐπισκεπτῶν, ἐνοίκων.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὔρον τὰ ὑπολείμματα τῆς Ἑλληνικῆς ἀκμῆς ἀρχομένου τοῦ 1939, ὅτε διὰ πρώτην φορὰν ἐπισκεπτόμην τὸ Λιβόρνον. Ἡ προθυμία καὶ ἡ εὐγένεια τοῦ ἀντιπροσώπου μας κ. Pietro Benvenuto di Ugo μοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀποκομίσω, διὰ τῆς μελέτης τῶν ἐκεῖ ἀπομεινάντων ἱστορικῶν ἐγγράφων, κωδίκων κἀ. μνημείων στοιχεῖά τινα, τὰ ὁποῖα, συμπληρωμένα ἐκ βοηθημάτων καὶ ἐξ ἄλλων ἀρχεακῶν πηγῶν (τῶν Ἰταλικῶν Κρατικῶν ἀρχείων τοῦ Λιβόρνου καὶ τῆς Φλωρεντίας, τῶν ἑλληνικῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἐν Ἀθήναις), ἐπιτρέπουν τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος συντόμου μελετήματος.

Α'. ΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ (-1757)

Τὸ Λιβόρνον (Livorno ἰταλ.), πόλις βιομηχανικὴ μὲ μεγάλα ναυπηγεῖα σήμερον, χωρὶς ὅμως ἰδιαιτέρας σημασίας ἐμπορικῶν λιμῆνα, ὑπῆρξε κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ κυριώτερος λιμὴν εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῆς Το-

σκάνης ἢ γένεσις του δ' ἀκριβῶς ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς Μεδίκους ἐνοποίησην τῶν κρατιδίων τῆς Τοσκάνης εἰς ἓν Μέγα Δουκάτον καὶ τὴν ἀνάγκην ἢ ὁποία ἀνεφάνη νὰ ὑπάρξῃ λιμὴν συναγωνιζόμενος τὴν Γένουαν, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἐνεργῆται τὸ ποτὲ ἀκμάσαν ἐμπόριον τῆς Πίσσης καθ' ὅλην τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον καὶ τὰ παράλια τῆς Βορείου Ἀφρικῆς. Δι' αὐτὸ ἀπὸ ἄσημος πύργος ἐξεκλήθη εἰς πόλιν μὲ σημαντικώτατον διαμετακομιστικὸν λιμένα. Τὸ Λιβόρνον ἐπλουτίσθη μὲ ἰδιαίτερα προνόμια ἀπὸ κυριάρχους καὶ ἐπικυριάρχους τῆς Τοσκάνης, μεταξὺ δ' ἄλλων ἐκηρύχθη «ἐλευθέρα πόλις» καὶ ὡς τοιαύτη ἔμεινεν ἀπὸ τοῦ 1691 μέχρι τοῦ 1867. Τὰ προνόμια αὐτὰ καὶ ἡ ἰδιάζουσα γεωγραφικὴ τῆς πόλεως θέσις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διεξάγῃ αὐτὴ κατὰ τὸν ΙΗ'. αἰῶνα τὸ σιτεμπόριον οὐ μόνον τῆς Β. Ἰταλίας ἀλλὰ καὶ μεγάλου μέρους τῆς Εὐρώπης. Τεράστια ποσότητες σίτου συνεκεντροῦντο ἐκεῖ καὶ οἱ ἔμποροι ἀνέμενον τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὰς εἰσαγάγουν μὲ μειωμένον δασμὸν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Κίαν αὐτὸ καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα προήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν καὶ τὴν Μαύρην Θάλασσαν.

Τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία, ὁ λιμὴν τοῦ Λιβόρνου εὐρίσκοντο εἰς χεῖρας διαφόρων ξένων, ἐχόντων περισσοτέραν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους κλίσιν πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ γινῶσιν τῶν πηγῶν αὐτοῦ, μεταξὺ ἄλλων εἰς χεῖρας Ἑλλήνων, Ἑβραίων καὶ διαφόρων Εὐρωπαίων (Ὀλλανδῶν, Γερμανῶν κλπ.).

Κατὰ τὸ ἔτος 1561, ὁ ἄρχων τῆς Τοσκάνης Κοσμάς Α' δούξ τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Σιένας (Siena), μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Σιένας, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καταπολέμησιν τῆς πειρατείας, μαστιζούσης τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον καὶ τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ διὰ νὰ κάμῃ νέας ὁδοὺς χάριν τοῦ ἐμπορίου, διὰ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ λιμένος καὶ διὰ νὰ ἔχῃ ἐν Τοσκάνῃ τοὺς καταλλήλους πληροφοροδότας περὶ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐθίμων των, διὰ νὰ δύναται οὕτω εὐκολώτερον νὰ ὑποτάσῃ τοὺς ἀπίστους, ὁ Cosimo I ἐσκέφθη νὰ προσελκύσῃ εἰς Λιβόρνον πολλοὺς Χριστιανοὺς τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος. Πρὸς τοῦτο ἐπεφόρμισε κάποιον Καλόγηρον ἐκ Ζακύνθου, γνώστην τῆς ἑλληνικῆς, τῆς τουρκικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης, νὰ φέρῃ ἐξ Ἀγκῶνος ἐν μέγα μέρος τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Τούτους πράγματι ἐγκατέστησεν εἰς Λιβόρνον καὶ ἠδυνήθη οὕτω μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1572 καὶ 1574, νὰ σχηματίσῃ τὸν πρῶτον ἑλληνικὸν πυρῆνα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Κοσμάς Α' παρεχώρησε πολλὰ προνόμια καὶ ἐδώρησε καταλλήλους ἐγκαταστάσεις εὐνοῶν ἰδιαιτέρως τοὺς ἐρχομένους εἰς γάμον μετ' ἐντοπίων γυναικῶν.

Τοὺς Ἕλληνας τούτους ἐχρησιμοποίησεν ὁ Κοσμάς Α' διὰ τὰς ἐναντίον τῶν πειρατῶν τῆς Βορείου Ἀφρικῆς ἐπιχειρήσεις τοῦ περιωνύμου

τάγματος τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῆς Πίζης (Cavallieri di Santo Stefano di Pisa).

Διὰ τὰ δύνανται νὰ ἐκτελοῦν τὰ τῆς λατρείας των κατὰ τὸ δόγμα αὐτῶν, παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τούτους — προτάσει τοῦ Πίου Ε΄— τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου (San Jacopo in Aquanina), κατεχομένην ἕως τότε ὑπὸ τῶν Αὐγουστινιανῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, προσηρτημένην εἰς τὸ μοναστήριόν των.

Παραλλήλως οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον.

Φερδινάνδος ὁ Α΄ τῷ 1591 ὀνομάζει τὸν Ἕλληνα Ἰωάννην Μανόλην Βολτέρραν, πρῶτην κυβερνήτην μᾶς γαλέρας τοῦ τάγματος Ἁγίου Στεφάνου καὶ διοικητὴν τοῦ φρουρίου κλπ., κυβερνήτην τοῦ Λιβόρνου. Οὕτω πρῶτος κυβερνήτης τῆς πόλεως ἐγένετο Ἕλλην. Περὶ τοῦ Μανόλη τούτου Βολτέρρα ἔγραφε πρὸς τὴν κυβέρνησίν του ὁ ἐνετὸς Βινκέντιος Fedele ὅτι ἦτο ἀνὴρ ἐμπειροπόλεμος καὶ ἀξιόμαχος, πρὸ τοῦ ὁποῖου ἐν τῷ ἀγῶνι ὁ καθεὶς ὑπεχώρει, καὶ διὰ τῆς κυβερνήσεώς του συνετέλει εἰς τὴν ἐξέλιξιν ὄλων τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Τουσκάνης καὶ δι' αὐτὸ ἔμεινε διάσημος ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ ὀνομασία αὐτὴ δεικνύει τὰς ἀγαθὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Ἰταλικῶν καὶ ἄλλογενῶν πληθυσμῶν τοῦ Λιβόρνου. Εἰς τὴν διοίκησιν δὲ τοῦ Μανόλη τούτου ἀποδίδεται παλαιὰ παράδοσις (διατηρηθεῖσα μέχρι τοῦ 1892), καθ' ἣν τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων «ἡγίαζεν» ὁ Ἕλλην (βεβαίως ὁ οὐνίτης μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ 1754) ἱερεὺς τὸ Νομαρχιακὸν κατάστημα, κατὰ τὸ ὀρθόδοξον ἔθιμον¹.

Κατὰ πρότασιν τοῦ διαδεχθέντος τὸν Μανόλην τούτον κυβερνήτου Ἀντωνίου Μαρτέλλη, ὁ Φερδινάνδος Α΄ προσέβη εἰς τὴν οἰκοδομὴν συνοικίας προωρισμένης διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἡ ὁποία καὶ ὀνομάσθη Borgo dei Greci καὶ ἔκειτο πλησίον τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου². Ἡ ἐκλογὴ τῆς ἐν λόγῳ τοποθεσίας ἐγένετο τόσον διὰ τὴν καταλληλότητά της ἀπὸ ἀπόψεως ἀσφαλείας — οἱ Ἕλληνες θ' ἀπέκρουον ἐνδεχομένην θρασεῖαν ἐπιδρομὴν τῶν πειραιτῶν — ὅσον καὶ διὰ τὸ ἀνθυγιεινὸν τῆς ἐλώδους πόλεως, τὸ ὁποῖον καὶ τοὺς ἠνάγκαζε νὰ τὴν ἐγκαταλείπουν. Συνηθροίσθησαν λοιπὸν ἐκεῖ περὶ τὰς ὀγδοήκοντα οἰκογενείας, οὕτως ὥστε ἡ μικρὰ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου νὰ μὴ τοῖς εἶναι πλέον ἐπαρκής. Τούτου ἕνεκα ὁ Φερδινάνδος Α΄ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ

¹ Οἱ καθολικοὶ δέχονται τὸ ἅγιασμα τὸ μέγα Σάββατον ἢ τὴν ἐβδομάδα τοῦ Λαζάρου.

² Πλησίον τῆς νῦν Terrazza di Costanzo Ciano.

ληλον οἰκόπεδον πρὸς οἰκοδομὴν ἰδίας ἐκκλησίας καὶ τοῖς ἐδάνεισε 2171 σκουῖδα, τὰ ὅποια καὶ θὰ εἰσέπραττε διὰ τῆς κατακρατήσεως ἑνὸς 20 % ἐπὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς καταβαλλομένης εἰς τοὺς ἐν ταῖς γαλέραις ἐργαζομένους Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἤδη τὴν 19 Δεκεμβρίου 1606 οἱ Ἕλληνες ἀπέσβησαν, πληρώσαντες τὸ ὑπόλοιπον ἐξ ἰδίων των ἐράνου, τὸ χρεὸς καὶ ὁ ναὸς ἀπέβη ἰδιοκτησίᾳ των. Ὅτι ἡ ἐκκλησία οἰκοδομήθη τῷ 1601 μαρτυρεῖ καὶ ἡ μεταγενεστέρα ἐπιγραφή (ἀρ. 1). Ἄλλὰ γνωρίζομεν καὶ τὰ τῶν ἐγκαταίνων· ἐγένοντο δὲ ταῦτα ἐξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀκώρωσιν τοῦ Λιβόρνου εἰς πόλιν, τὴν 25 Μαρτίου 1606, ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ἐπ' ὄνοματι τοῦ ὁποίου τιμᾶται ὁ Ναός. Τὰ ἐγκαίνια ἐτέλεσεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἀθανάσιος μετὰ τοῦ ἐφημερίου τῶν Ἑλλήνων πρεσβυτέρου Σκυλλίτζη ἐκ Σπάρτης, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κυβερνήτου καὶ ἄλλων ἀρχῶν τοῦ Λιβόρνου.

Εἰκ. 1. Ἡ πρόσοψις τῆς Ἑλληνοσυνιτικῆς ἐκκλησίας τῆς Εὐαγγελιστρίας τοῦ Λιβόρνου.

Ἀργότερον κατεσκευάσθη ἡ πρόσοψις, τὸ κωδωνοστάσιον καὶ τὸ σημερινὸν εἰκονοστάσιον (1641), ἐπλουτίσθη δ' ἡ ἐκκλησία διὰ τοιχογραφιῶν. (Εἰκ. 1).

Ἡ πρόσοψις τελειωθείσα τῷ 1708 στολιζέται διὰ δύο ἀγαλμάτων, παριστῶντων ἀνὰ μίαν καθημένην γυναικείαν μορφήν, τὴν Ἀθρότητα καὶ τὴν Ἡμερότητα, διὰ τοῦ στέμματος τῶν Μεδίκων καὶ δι' ἀναγλύφου παριστῶντος τὸν Εὐαγγελισμόν. Τὸ ἔργον ὀφείλεται εἰς τὸν Baratta di Carrara. Τὸ αὐτὸ ἔτος 1708 ὑψώθη νέον κωδωνοστάσιον ἐπὶ σχεδίου τοῦ Πέτρου Γιονανοτζί da Settignano. Μέχρι τῆς χρονολογίας ταύτης οὐδεμία ὑπάρχει ἔνδειξις, ὅτι οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἦσαν οὐνῖται ἢ ἦοιζον μετὰ τῶν ἢ ἐλάμβανον ἐπιταγὰς ἀπὸ λατινικῆς, ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Φαίνεται δ' ὅτι ἠνωμένοι τε καὶ μὴ ἐτέλουν ἀπὸ κοινῆς τὰ θερησκευτικὰ των καθήκοντα.

Ἄλλὰ πέντε ἔτη μετὰ ταῦτα (13 Νοεμβρίου 1613) ἔφθασεν εἰς Λιβόρνον ἐπὶ γαλερῶν τῶν Μεδίκων ὁ ἐπίσης Φαχρεδδίν, ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἐπιφανῆ πρόσωπα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ γραικοῦνται τῆς Δαμασκοῦ καὶ τοῦ Μπαλμπέκ (τῆς Ἡλιουπόλεως τῆς Συρίας δηλονότι), οἱ ὅποιοι καὶ ἐγκατασταθέντες αὐτόθι ἐγένοντο αἴτιοι διχασμοῦ. Κατὰ φυσικὸν λόγον, ὅσον καὶ ἂν ἦν ἡνῶνε τὰ δύο ταῦτα ἀνομοιογενῆ καὶ ἀντιθέτου ψυχολογίας στοιχεῖα ἢ αὐτῇ λατρεία, δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις μεταξὺ τῶν

Τῷ 1613 οἱ τοεῖς ἀντιπρόσωποι τῆς Κοινότητος Ἀλέξανδρος Ρασπομανίτης, Πίπας Ἀντωνίου Ζακύνθιος καὶ Καπετὰν Λέος Ρεθύμιος, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Μέγαν Δοῦκα, ὅπως ἡ Ἐκκλησία ὑποκαθίσταται κληρονόμος τῶν ἀνευ κληρονόμων ἀποθνησκόντων Ἑλλήνων, ὅπερ καὶ ἐπέτυχον δι' ὀρισμένον χρονικὸν διάστημα. Τὸ προνόμιον τοῦτο, δίδον νομικὴν ὑπόστασιν εἰς τὴν ὑπὸ διαμόρφωσιν Κοινότητα, ἀνενεώθη τῷ 1633 ἐπὶ κυβερνήτου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Γεωργίου τοῦ Κρητός. Τῷ 1644 ὁ κυβερνήτης τοῦ Λιβόρνου ἐζήτησε τὴν παράτασιν τῶν προνομίων. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, μὴ ἀρκοῦμενοι εἰς τοῦτο, ἐσκέφθησαν νὰ ἐνωθοῦν εἰς ἀδελφότητα «Confraternita», προσλαμβάνοντες καὶ τοὺς ὁμοδόξους ἢ ὁμορρυθμοὺς οὐνίτας ἐπλήρωσε δὲ ὁ καθεὶς ἑτρείως δύο πέτζας ὡς συνδρομήν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πίσης Σκιπίων Ραννοσχίεσχι τῷ 1653 ἐνέκρινε τὸ καταστατικὸν τῆς Ἀδελφότητος, ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ τῶν Σύρων διεσάλευσε τὴν τάξιν καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ὅπως ζητήσουν ἀπὸ τὸν Μέγαν Δοῦκα Φραγκίσκον τῆς Λωραίνης τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ καταστατικοῦ καὶ τὴν δι' αὐτῆς ἀπομάκρυνσιν τῶν οὐνιτῶν. Ἡ αἴτησις τῶν, ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου τοῦ Λιβόρνου, ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Πίσης (1742). Τοῦτο δεικνύει τὴν ἰσχὴν τὴν ὁποίαν οἱ ὁμοεθνεῖς μας εἶχον εἰς τὸ Μέγα Δουκάτον.

Μεταξὺ τῶν ἀναφρυσῶν ἐρίδων μνημονεύεται ἡ ἐπομένη. Τῷ 1625 εἰς τὴν πνευματικὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου Ἀθανάσιον διεδέχθη ὁ τῆς ἐν Μυτιλήνῃ Μηθύμνης Γαβριήλ. Τοῦτον ὑπερήσπισεν ἡ μειοψηφία, ὀδηγουμένη ὑπὸ τοῦ μελχίτου Καίλλα, δὲν ἀνεγνώριζον ὅμως οἱ Ἕλληνες οἱ μελχίται ἀνηνέχθησαν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Πίσης, οὗτος δὲ μετὰ τὴν σειρὰν του εἰς τὴν Προπαγάνδαν. Οἱ Ἕλληνες ἀπηθύνθησαν εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, τὴν διαφορὰν δὲ τέλος ἔλυσε ἡ Ρώμη κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Γαβριήλ!

Ἐνόητον εἶναι ὅτι αἱ ἐρίδες αὐταὶ ἔφερον τοὺς μελχίτας εἰς ἀνάγκην νὰ λατινοφρονήσουν, ἵνα, ἀποκτῶντες οὕτω τὴν ἐντόνον ἐκκλησιαστικὴν ὑποστήριξιν, ὑπερισχύσουν ἐναντι τῆς πολιτικῆς ἰσχυρῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων. Ἡ ρῆξις ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τὴν προηγουμένην τοῦ 1754 τριετίαν καὶ οἱ μελχίται ὑπερισχύσαντες ἐξεδίωξαν τοὺς

ὀρθοδόξους. Μὲ τοὺς οὐνίτας συνετάχθησαν ἐλάχιστοι Ἕλληνες ἐκ παραδόσεως πιστοὶ εἰς τὴν πρὸς τὴν Ρώμην ὑποταγὴν. Οἱ ἄλλοι ἀπεφάσισαν νὰ οἰκοδομήσουν ἴδιον ναὸν καὶ ἐξέλεξαν πρὸς τοῦτο, μὲ τὴν ἀδειαν τῆς ἀρμοδίας πολιτικῆς ἀρχῆς, οἰκοπέδον εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Κήπου, κοινῶς λεγομένην τοῦ Λευκοῦ Ρόδου (Via del Giardino—della Rosa Bianca).

Οἱ ἐναπομείναντες γραικοουνίται ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Πάπαν τὴν παραχώρησιν προνομίων κλπ. εἰς τὴν Ἐκκλησίαν των, ὧν καὶ ἔτυχον, ἔσπευσαν δὲ νὰ τελέσουν καὶ λειτουργίας λατινικὰς ἐν τῷ ναῷ. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶχον μείνει μόνον 19 καὶ δὲν ἠδύναντο εὐπροσώπως νὰ παριστάνουν τὴν Κοινότητα, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Κλήμεντα Η' (1763), ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς λατίνους μελχίτας νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ γραικοουνιτικὸν δόγμα, ὅπερ καὶ ἐπέτυχον! Ἀλλὰ τῷ 1816 ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ ἐπανέλθουν μετὰ δεκαετίαν εἰς τὴν γραικοουνιτικὴν, ἐκπληρωθεῖσης τῆς ἐπιθυμίας των νὰ ἔχουν ἴδιον ἱερέα μελχίτην¹.

Ἡ περαιτέρω τύχη τῆς Ἐκκλησίας ταύτης δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς. Σήμερον Ἕλληνες οὐνίται δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ Λιβόρνον, ὃ δὲ ἱερεὺς εἶναι μελχίτης λατίνος, ἀναγινώσκων ἑλληνιστὶ τὴν λειτουργίαν ἐπὶ ἱεροῦ βήματος καὶ θυσιαστηρίου λατινοπρεποῦς. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ κυρίως ναὸς —καὶ δὴ εἰς τὸ τέμπλον του— διατηρεῖ τὴν ἐμφάνισιν ὀρθοδόξου ναοῦ.

Β'. Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

Διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, ἐξ ἀρχῆς προωρισμένου διὰ τοὺς μὴ ἠνωμένους Ἑλληνορθοδόξους, ἀπητεῖτο ἡ συγκατάθεσις τῆς τε πολιτικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Πρὸς τοῦτο αἰτησις ὑπεβλήθη πρὸς τὸν Κυβερνήτην τοῦ Λιβόρνου, ἐλήφθη ἡ γνώμη τοῦ λατίνου ἀρχιεπισκόπου Πίσσης καὶ μετὰ ταῦτα ἐξεδόθη τὸ *motu proprio* τῇ 14 Ἰουλίου 1757 (ἴδρα τὸ δημοσιευόμενον περαιτέρω ἔγγραφον 1).

Τὰ ἀναγκαιούντα διὰ τὴν οἰκοδομὴν ἐξοδα συνεκεντρώθησαν δι' ἐράνου, ὡς φαίνεται ἐξ ἔγγραφου τῆς 21 Αὐγ./1 Σεπτ. 1754, περιλαμβανόντος τὰ ὀνόματα τῶν Χριστιανῶν «οἱ ὅποιοι ἐσύντρεξαν μὲ βοήθειαν διὰ τὴν διόρθωσιν τῆς ἐκκλησίας των». Τὰ χρήματα διεχειρίσθησαν οἱ Χρηστος Μπόνης, Θεόδωρος Ξένος καὶ Στέφανος Σκαραμαγκᾶς. Ἡ οἰκοδομὴ

¹ Τὴν ἰταλικὴν βιβλιογραφίαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ τὴν πρὸ τοῦ 1754 ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς παροικίας τοῦ Λιβόρνου, ὡς καὶ καλὴν ἐκθεσὶν τῶν γεγονότων, ἀπὸ οὐνιτικῆς σκοπιᾶς, εὕρισκε τις εἰς τὸ βιβλίον, ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἐχρησιμοποίησαμεν γράψαντες, τοῦ πατρὸς Giuseppe Scialoja, La Chiesa Greco-Unita di Livorno. Livorno, Unione Tipografica Livornese 1906, 8^ο, σ. 51 + 2 πίνακες.

ἐπροχώρει λήγοντος τοῦ 1757, ἀφοῦ ἡ τελευταία ἀνάληψις ἐκ τῶν κοινῶν αὐτῶν χρημάτων σημειοῦται τὴν 15 Δεκεμβρίου 1757¹. Τὴν 11ην Αὐγούστου 1760 οἱ ἐπίτροποι δανείζονται χάριν τῆς Ἐκκλησίας «πέτζες χίλιες» δι' ἕξ μῆνας πρὸς ἡμῖς τοῖς ἑκατὸν κατὰ μῆνα. Ἄλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς διακόσμησις ἐπετελέσθη ἀργότερον, ἀφοῦ τὸ πρῶτον συνάπτεται συμφωνία μὲ τὸ Κερκυραῖον Ζωγράφον Σπυριδῶνα Ρώμαν, ἡ ὁποία καὶ ἀνανεοῦται κατὰ τὰ ἔτη 1764, 1766².

Πρὶν ἢ ἀρχθῆ εἰς πέρας ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ, σκέψις γίνεται περὶ ἐφημερίου, δὴ πρακτικοῦ δὲ τῆς 15 Μαρτίου 1758 ἐκλέγεται ὡς τοιοῦτος ὁ ἱερεὺς Μετῆλ. Γιαννακόπουλος ἐκ Κερκύρας, διαμένων εἰς Τοσκάνην, τὸ δ' ἰταλιστὶ συντεταγμένον ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὑπογράφουν οἱ κάτωθι πολυάριθμοι Ἕλληνες, κάτοικοι ἢ παρεπίδημοι τοῦ Λιβόρνου: Χριστόφορος Ζάχος, Θεόδωρος Μπέζος, Ἀβραάμ Μπεκατσῆς Δημητρίου, Στ. Ραφτάνης, Γεώργιος Λισγαράς, Χριστόφορος Μπόνης, Γεώργιος Μακρῆς, Δημήτριος Σγουρός, Ροσάριος Δάσκαλος, Ἰωάννης Νικολάου, Ἀθανάσιος Ἡλία, Δημήτριος Ἡλία, Χριστόφ. Καλαμπάκος, Ἀθανάσιος Δῆμος, Πανταζῆς Λάμπρος, Γεώργιος Θεοδώρ. Δῆμος, Ἀπόστολος Ἰωάννου, Γεώργιος Ἀποστόλου, Παναγιώτης Ζακρογιάννης, Γεώργιος Μπαϊκούσης, Στέφανος Μπαχώμης, Ἀναστάσιος Συμουλίγγας, Δημήτριος Παβόσκης, Ἰωάννης Μπίτζης, Δημήτριος Τσακωμένος, Γεώργιος Ἰω. Λάμπρου, Ἰωάννης Ζούκης, Ἀθανάσιος Ἰω. Λάμπρος, Βασίλειος Ρίγος, Ἀντώνιος Ράλλης, Δημήτριος Βασιλείου, Χριστόφ. Γεωργίου, Ἰωάννης Σταματάκης, Χρόνης Σταματάκης, Μᾶρκος Χρήστου, Σταμάτης Καλογεράς, Γεώργιος Ἰωάννου, Νικόλαος Τριανταφύλλης, Γεώργιος Κουτσομύτης, Χριστόφ. Γιαννίτζης, Χριστόφ. Γιάννης, Γεώργιος Παπαδήμος, Χριστόφ. Ποτίγκος, Ἀντώνιος Δῆμου, Νικόλαος Ἀποστ. Λάμπρος, Ἰωάννης Θεοχάρης, Ἰωάννης Χρήστου³.

Ὁ ναὸς ἔχει σχῆμα ἀπλῆς ὀρθογωνίου βασιλικῆς, ἐνθουμίζουσης τὰς ἐν Ἑπτανήσῳ, μετὰ προνάου καὶ ἱεροῦ βήματος, κοσμουμένου μὲ τέμπλον καλῆς τέχνης⁴. Δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ καθ' ὄλον τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ ὑπάρχει σήμερον σκεπαστὸν νεκροταφεῖον, περιλαμβάνον μνήματα τῶν διακεκριμένων νεκρῶν, Ἑλλήνων καὶ Σλάβων. Ἀντιστοιχῶς ἀριστερὰ ὑπῆρχον τὸ σκευοφυλάκιον καὶ τὰ γραφεῖα τῶν Ἐπιτρόπων, κενὰ σήμερον.

¹ Α, 4 (= Ἐθνικὴ Βιβλιοθ. Ἀθηνῶν, Λιβόρνου, ἀριθ. ἔγγρ. 4' οὕτω θὰ γίνωνται περαιτέρω αἱ σχετικαὶ παραπομπαί).

² Α, 16—19, 27, 35.

³ Α, 10.

⁴ Αἱ ληφθεῖσαι φωτογραφίαι τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ δὲν ἐπέτυχον κατὰ τὴν τελευταίαν ἐμφάνισιν.

Ἐπὲρ τὰ τελευταῖα ταῦτα ὑπάρχει τὸ οἶκημα, ὅπου κατοικεῖ ὁ φύλαξ καὶ στεγάζονται τὸ Γραφεῖον, ἡ Πινακοθήκη καὶ ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Κοινότητος εἰς τὸ οἶκημα τοῦτο κατοικεῖ ἄλλοτε καὶ ὁ ἱερεὺς. (Εἰκ. 2). Ἡ τοιαύτη ὁμως διαρρύθμισις φαίνεται μεταγενεστέρα, οὐδὲ δύναμαι νὰ γνωρίζω πῶς ἀκριβῶς εἶχεν ὁ τὸ πρῶτον οἰκοδομηθεὶς ναός. Γεγονὸς εἶναι ὅτι δὲν εἶχε πρόσοψιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ὁ πρὸ αὐτοῦ δὲ κήπος κατελαμβάνετο ὑπὸ οἰκημάτων, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς κατοικία τῶν ἱερέων κ. ἄ. λει-

Εἰκ. 2. Πρόσοψις τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος καὶ τοῦ Ἐλληνομουσείου ὡς εἶχον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

τουργῶν τοῦ ναοῦ, ὡς Σχολεῖον καὶ Νοσοκομεῖον τῆς Κοινότητος. Καὶ τὰ τοιαῦτα οἶκηματα, πлагίως τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἡ εἴσοδος, δὲν ἀπεκτιήθησαν διὰ μιᾶς, ἀλλὰ τμηματικῶς ἐξηγοριάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων. Τὰ τῆς διαμορφώσεως τοῦ χώρου τούτου δεικνύουν αἱ σχετικαὶ ἐπιγραφαὶ (ὑπ' ἀριθ. 5 καὶ 6).

Τὴν 8]19 Ἰανουαρίου 1760 ἐγένετο ὁ ἐγκαινισμὸς τοῦ ναοῦ, ἀγνωστον τίνος ἐπισκόπου ἱερουργουίντος¹. Τὸ γεγονὸς μᾶς εἶναι γνωστὸν ἐξ

¹ Ἐκτὸς εἰάν ἡ πρώτη λαειτουργία ἐγένετο δι' ἀντιμηνσίου ἢ ὁ ἐγκαινισμὸς ἄνευ ἐπισκόπου, ὅπερ ἀμάρτυρον.

ιδιογράφου πράξεως τοῦ ἑφημερίου, ἐχούσης οὕτω, κατὰ μεταγραφὴν: «Βιβλίον τῶν ἀδελφῶν κητόρων καὶ ἐπιτρόπων τῆς Ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος τῶν ῥωμαίων ἀνατολικῶν εἰς Λιβόρνο. Εἰς τοὺς 1760, Ἰανουαρίου 8, παλαιό. Τὴν σήμερον ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτῳ ἐγίνε ὁ ἐγκαινισμὸς καὶ ἐδιεβάστηκε ὁ ἔσπερινὸς μετ' ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς κητόρας καὶ ἐπιτρόπους καὶ τὸ ταχὺ ἡμέρα Κυριακῇ εἰς τὰς ὥρας ἑννέα ἐγίνε ἡ πρώτη λειτουργία καὶ ἐμοιράσθησαν λαμπάδες κοινῶς ὁλωνῶν τῶν ἀδελφῶν. Καὶ λοιπὸν ἐπειδὴ ὁ Ὑψηλοτάτος Ἰνπερατόρος μετ' προστάζει εἰς τὸ προβελέγιον ὅπου χαρίζει τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ῥωμαίων Ἀνατολικῶν εἰς Λιβόρνο εἰς τοὺς χιλίους ἑξαζοσίους πενήντα ἑπτὰ 1757 Ἰουλίου 14, ὅτι ὁ ἑφημέριος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας νὰ ἔχη χρέος νὰ κρατῇ ἓνα βιβλίον, ξεχωριστό, πρὸς τὸ ὁποῖον βιβλίον νὰ ἔχη γραμμένους ὅλους ἐκείνους ὅπου θέλουν νὰ βρίσκωνται εἰς τὸ ριτόν¹ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο, φυλάττοντας μετ' ἀκριβείαν τὴν προσταγὴν τοῦ Ὑψηλοτάτου Ἰνπερατόρου Φραγκίσκου πρώτου, γράφω τὸ παρὸν βιβλίον ἐξ ἰδίας μου χειρός, τὸ ὁποῖον βεβαιῶνω: ἐγὼ Μιχαὴλ ἱερεὺς Γιαννακόπουλος ὁ Κερκυραῖος, πρῶτος ἑφημέριος καὶ κητόρ τῆς παρούσης Ἐκκλησίας Ἁγίας Τριάδος.»²

Πόθεν ἐξηρτάτο ἐκκλησιαστικῶς ὁ οἰκοδομηθεὶς ναὸς δὲν γνωρίζομεν ἐπαρκῶς. Τὴν κ' Νοεμβρίου φψζα' (1761) ὁ Ἀλεξανδρείας Ματθαῖος, μαθὼν τὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀποστέλλει προτρεπτικὸν γράμμα: «χαίρομεν οὖν καὶ εὐφραίνομεθα ἐπὶ τῶν ὑμῖν θεῖῳ ζήλῳ, καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς στέκειν ἀεὶ ἐδραίους ἐπὶ τῇ ὀρθοδόξῳ ἡμῶν πίστει καὶ μὴ ἐκκλίνειν οὔτε στέργειν τι πλεόν ὧν περιελάβετε, ἵνα ἐν μέσῳ ἀπίστων ἑτεροδόξων διαλάμπῃ ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν πίστις»³. Ὁ δὲ μετὰ ταῦτα πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κυπριανὸς συχνὰ ἀλληλογραφεῖ μετ' τὴν Κοινότητα, ζητεῖ συνδρομὴν, ὑποδεικνύει τοὺς ἑφημερίους, συνιστᾷ τὴν χειροτονίαν ἱεροδιακόνου εἰς ἱερομόναχον, πιθανῶς δὲ καὶ μνημονεύεται ὑπὸ τῶν ἐν Λιβόρνῳ ἑφημερευόντων ἱερομονάχων τοῦ κλίματός του. Τὴν 4 Ἰουνίου 1826 τοῦλάχιστον Ἱερόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας, ἀγγέλλων τὴν ἐκλογὴν του εἰς τὸν θρόνον ἐκεῖνον, παραγγέλλει νὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομά

¹ Rito, ρίτον καὶ ριτόν. ὁ ρυθμὸς, διότι οἱ λατῖνοι θέλουν νὰ διακρίνουν λειτουργικὸν ρυθμὸν μόνον ἀνατολικὸν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ καὶ οὐχὶ δόγμα.

² Κώδιξ ἀρχαίου Ἐκκλ. Λιβόρνου. Μεταγενεστέρα χεῖρ διέγραψε τὰς λέξεις ἐγκαινισμὸς, κητόρ, κητόρων, μὴ ἀναγνωρίζουσα τοιαύτας ὀνομασίας εἰς τὸν ἑφημέριον, ὁ ὁποῖος, σημειωθείτω τὴν 11/12 Φεβρουαρίου 1762 ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ἐκλεγομένου Σεραφεῖμ ἱερομονάχου βατοπεδηνοῦ, πελοποννησίου. Μεταγράφεται ὡς καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα καὶ ἐξ ἑγγράφων ἀποσπάσματα τὰ χρησιμοποιούμενα ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ.

³ Α, 14.

του, διεκτραγοφδεῖ τὸ κατάντημα τοῦ θρόνου καὶ ζητεῖ βοήθειαν. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τῆς 5 Μαΐου 1828 δὲν εἶχε τύχει ἀπαντήσεως, γράφει πάλιν, ὅτι «ἀναβάντες κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου εἰς Αἴγυπτον, εὑρομεν ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς κώδιξι τὸ περικλειόμενον γράμμα τοῦ Ἰσου τοῦ ἐν τοῖς ἡμετέροις τῆς Ἱερᾶς Ἐκκλησίας κώδιξι, ἥδη τὸν ἐξηκοστὸν πέμπτον ἀρχόμενον χρόνον¹, τὸ πρὸς τὸν αἰδισμόν ἐκείνον καὶ ἀγιώτατον Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κύριον Ματθαῖον αὐτόθεν σταλέν, ἀνάμνησίν τινα ποιούμενοι ὑμῖν περίτων καθηκόντων ὑμῶν καὶ ἡμῶν, ὡς χρέος ἀμφοτέροις»².

Ἐκ πρακτικοῦ δὲ τῶν δεκαεξέ τῆς 29^η Ὀκτωβρίου 1775 συνταχθέντος, γνωρίζομεν ὅτι, κατὰ προηγουμένην ἀπόφασιν, ἐστέλλοντο ἐτησίως πενήτηκοντα χροῖσια εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Δέκα ἔτη ὁμοίως μετὰ ταῦτα οἱ δεκαεξέ ἀρνοῦνται νὰ δώσουν εἰς τὸ αὐτὸ Πατριαρχεῖον αἰτηθεῖσαν ἐλεημοσύνην, διὰ νὰ μὴ γεννηθῇ ἐκ τούτου δικαίωμα³.

Ἐκ τοῦ μνημονευθέντος ἐγγράφου τοῦ Πατριάρχου Ἱεροθέου θὰ συνεπέρανεν τις ὅτι ὑπῆρχε τοιαύτη ἐπιταγή, ἂν μὴ οἱ κανονισμοὶ τῆς Κοινότητος—ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω—δὲν τὴν ἀπέκλειον ἐμμέσως, καὶ ἂν ἔλειπον ἀποδείξεις τῆς πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ὀφειλομένης ὑποταγῆς.

Ἐπειδὴ ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη τῆς Ρωσίας, ἄμα μαθοῦσα τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεμψεν εἰς αὐτὴν πλῆθος πολυτίμων ἀφιερωμάτων⁴, ὁ ἐφημέριος τῆς Ἁγίας Τριάδος, πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐν Λιβόρνῳ Σλάβων, ἐλειτούργει κατὰ τὸ ρωσικὸν τυπικόν, πράγμα ὅπερ ἤγειρε παράπονα. Τὴν 26 Σεπτεμβρίου 1765 ἐρωτᾶται λοιπὸν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἂν ἐπιτρέπεται νὰ λειτουργῇ ὁ ἐφημέριος κατὰ τρόπον ρωσικόν, δίδεται δ' ἡ ὑπόσχεσις, ὅτι εἰς περίπτωσιν ἀποφατικῆς ἀπαντήσεως, θὰ διετάσσετο ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἑλληνικῆς τάξεως⁵. Μολονότι ἡ ἀπάντησις δὲν διεσώθη, φαίνεται ὅτι ἦτο ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ τυπικοῦ, ὅπερ καὶ ἔκτοτε ἐφηρομόζετο.

Ἄλλὰ καὶ ὅτε ἡ Κοινότης ἀπέλυσε τῆς θέσεως τοῦ ἐφημερίου τὸν Γρηγόριον Ξένον, διὰ νὰ προσλάβῃ (10 Ἰανουαρίου 1767) τὸν ἐξ Ἀρτης

¹ Δηλονότι 1768.

² Γενικά Ἄρχεα τοῦ Κράτους, Συλλογὴ Ζερλέντη φ. 175.

³ Ballotazioni [=Κώδιξ Πρακτικῶν Κοινότητος Λιβόρνου 1775—1816], σ. 14, 85.

⁴ Βλέπε τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 δημοσιευόμενον ἐγγράφον. Ὁ ρωσικὸς ζῆλος ἐν προκειμένῳ δείκνυται καὶ ἐκ τῆς κάτωθι εἰδήσεως. Τῷ 1786, διαταγῇ τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως, ἐδωρήθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὅλα τὰ σκεύη καὶ ἄμφια τῆς ἐν Πόρτῳ Μαὸν τῆς Ἰσπανίας (Βαλεαρίδες) πρῶην Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας! (ἀρχ. Κοιν. Λιβόρνου).

⁵ Λ, 85.

Ἄνθιμον Παπαδόπουλον διὰ δύο ἔτη¹, καὶ ἐγεννήθησαν σκάνδαλα, πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον ἀνηνέχθη ἡ Κοινότης, βεβαιούσα, ὅτι υπέγραψε *συστατικὰ ἀπολυτήρια* εἰς τὸν Ξένον, ὅχι διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ (8 Αὐγούστου 1768)². Σημειωτέον ὅτι καὶ ἄλλα «σκάνδαλα ἐκκλησιαστικά» ἐτάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Λιβόρνου καὶ προὐκάλεσαν ἐπέμβασιν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων!

Εἰκ. 3. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία τοῦ Λιβόρνου «Ἁγία Τριάς» (1939).

Ἄπαντα δ' ὄφελοντο εἰς τὴν προθυμίαν μεθ' ἧς διαφοροὶ καλόγηροι μεταβαίνοντες ἐκεῖ ἤθελον νὰ προσκολληθοῦν εἰς τὴν Κοινότητα καὶ ν' ἀποζοῦν ἐξ αὐτῆς, εἴτε ὡς ἐφημέριοι εἴτε ὡς ἑξαρχοὶ τοῦ Παναγίου Ταφου. (Εἰκ. 3).

Γ'. Οἱ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟὶ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ

Ἡ εὐημερία τῶν ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλήνων προσεέλκυσεν εἰς τὴν ἐλευθέραν πόλιν καὶ ἄλλους ὁμοεθνεῖς, ἔκ τε τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Πρόδηλος λοιπὸν ἦτο ἡ ἀνάγκη νὰ διοργανωθῇ καλύτερον εἰς σῶμα, ἔχον νομικὴν ὑπόστασιν, ὑποχρεώσεις,

δικαιώματα καὶ ἀσκοῦν ἐξουσίαν ὑπεύθυνον.

Ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὸ ὑπὸ σύστασιν σῶμα ἐλήφθησαν τὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐκεῖ ἢ ἀλλοῦ λειτουργοῦντα, καὶ δὴ ἡ Κοινότης τῆς Ἑνετίας. Πράγματι οἱ ἐκεῖ ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες τὴν 29 Νοεμβρίου 1626 ἀπεφάσισαν τὴν ὑπὲρ τῆς Κοινοτήτός των ἐπιβολὴν δασμοῦ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀνατολῆς ἐμπορευμάτων, ὅσα ἤρχοντο διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ τὴν ἐκ τῆς εἰσφορᾶς ταύτης

¹ Α, 39.

² Α, 46.

συντήρησιν Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου¹. Εἶδομεν ὅτι καὶ οἱ ἐν Λιβόρνῳ Ἕλληνες, καὶ καθ' ὃν χρόνον συνέπραττον μετὰ τῶν μελιτιῶν, εἰσέφερον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀναλόγως τοῦ ἐμπορίου εἰς ὃ ἐπεδίδοντο, καὶ μετὰ ταῦτα δι' εἰσφορῶν ἐξεῦρον τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀναγκαῖα. Ἔδει λοιπὸν νὰ ληφθῆ φροντίς, ὅπως, διὰ τῶν συστατικῶν τῆς Κοινότητος κανονισμῶν, ἐπιβληθῆ ἡ τοιαύτη εἰσφορὰ, εἰς ποσὸν δὲ τοιοῦτον, ὥστε νὰ συντηρηθῆ ἀνέτως ὁ ναὸς καὶ τὸ ἰδρυθησόμενον Σχολεῖον.

Τὴν 11 Δεκεμβρίου 1764 ὁκτὼ ἐκ τῶν ἐν Λιβόρνῳ ἐμπόρων, οἱ Χρ. Μπόνης, Ἰωάννης Μπέτζος, Ἰωάννης Ἀργύρη Βρεζός, Χριστόδουλος Κωστάκης, Γεώργιος Ἰω. Λάμπρου, Εὐάγγελος Ἀδαμόπουλος, Σπυρίδων Ζαχαρίου καὶ Ἰωάννης Ζαχαρίου, ἀμοιβαίως συμβληθέντες, ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καταβολῆς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ποσοστοῦ ἐξ ἑνὸς τετάρτου ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ($\frac{1}{4} \%$) ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων των, τῶν ἐξ ἀνατολῆς ἐρχομένων εἰς Λιβόρνον². Ἡ τοιαύτη ἐγγραφὸς συμφωνία δὲν γνωρίζομεν ἐὰν εἶναι ἡ πρώτη, ἀλλ' εἰς αὐτὴν προσχωροῦν καὶ ἄλλοι ἐμποροὶ, ἐπισημοποιῶντες τὴν προϋπάρχουσαν ἐγγραφὸν συμφωνίαν περὶ εἰσφορῶν. Οὕτω ἡ συμφωνία διετηρήθη μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1775 κυρώσεως τῶν Κανονισμῶν τῆς Συναδελφότητος, ὅτε ἡ ὑποχρέωσις καθίσταται ἀλληλένδετος πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ μέλους τῆς Κοινότητος, διὰ νὰ μὴ ὑπάρξῃ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπροθυμία. Διότι, ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυπριανοῦ, κατ' Ἰούλιον 1679 γραφείσης, πληροφοροῦμεθα ὅτι τινὲς τῶν τῆς Κοινότητος ἐδυστρόπουν εἰς τὴν καταβολὴν «τοῦ δρίττου»³ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ Πατριάρχης ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ ὑποχρέωσις εἶναι ἱερὰ, ἀφοῦ ἐξ αὐτῆς θὰ συντηρηθῆ καὶ εὐπρεπισθῆ ὁ ναὸς τοῦ Ὑψίστου⁴. Ὅτι δ' ὅμως ἡ προθυμία ἐπανῆλθεν, ἀποδεικνύει τὸ μὲν ἡ ἐκουσία ἀνάληψις τῆς ὑποχρεώσεως διὰ τῶν ψηφισθέντων Κανονισμῶν (1775) καὶ μάλιστα πλέον ἐκτεταμένης, τὸ δὲ ἡ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1776 προκαταβολὴ ποσῶν ὑπὸ μελῶν τῆς Συναδελφότητος ἔναντι τῶν εἰς τὸ μέλλον ἀναμενομένων νὰ προκύψουν ὑποχρεώσεων αὐτῶν «ἀπὸ τὰ δρίττα τῆς Ἐκκλησίας», διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Νεκροταφείου.

Ποῦ ἐθάπτοντο οἱ ἐλληνορθόδοξοι πρὸ τοῦ ἔτους τούτου, δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ φυσικὸν εἶναι νὰ εἶχον κοινὸν τὸν τελευταῖον ὕπνον μετὰ τῶν οὐνιτῶν. Τὸ πρῶτον ἰδιόκτητον καὶ ἀποκλειστικὸν τῆς Κοινότητος

¹ Κωνστ. Α. Μέρτζιου, Ὁ Θεὸς Φλαγγίνης καὶ ὁ Μικρὸς Ἕλληνομνήμων, ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 88.

² Α, 25.

³ Δρίττον=diritto, δικαίωμα.

⁴ Α, 49.

Νεκροταφείον ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως «Porta Carnesina», ἐκεῖ ὅπου σήμερον «Il Cisterione», καθὼς ἐκ τοῦ αἰθηροδρομικοῦ σταθμοῦ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν πόλιν. Δι' αὐτὸ περὶ τὸ 1840 ἠναγκάσθησαν ν' ἀγοράσουν ἐπὶ τούτῳ χώρον ἔξωθι τοῦ Λιβόρου, διὰ νὰ μεταφέρουν ἐκεῖ τοὺς τάφους καὶ τὸν ναὸν τῶν Νεκροταφείων τῶν. Τὸ πρῶτον λοιπὸν κοιμητήριον τῶν ὀρθοδόξων δὲν σφίεται πλέον, ἐπὶ τοῦ χώρου δ' ὃν κατελάμβανεν ὑπάρχον τὴν ἀνακατασκευὴν οἰκοδομαί. Δημοσιεύω περαιτέρω δύο ἐμμέτρους ἐπιγραφὰς τοῦ 1778, ποιηθείσας, προφανῶς συναγωνιστικῶς, καὶ

Εἰκ. 4. Τὸ σημερινὸν νεκροταφείον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Λιβόρου. (Ναὸς καὶ τάφοι.)

ἐγκριθείσας ἀμφοτέρως· αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται δεικνύουν καὶ τὸ ἔτος καθ' ὃ ἐτελείωσεν ἡ παρασκευὴ τοῦ κοιμητηρίου. (Εἰκ. 4).

Τὸ δευτέρον Νεκροταφείον σφίεται καὶ σήμερον, καὶ μολονότι πολλοὶ τάφοι εἶναι πλέον ἐγκαταλελειμμένοι, ἡ γενικὴ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν τὸ εἶρον τὸν Μάϊον τοῦ 1939 ἦτο λίαν καλὴ. Κεῖται εἰς τὴν ὁδὸν Marco Martucci, παραπλεύρως τοῦ διὰ τοὺς Ὁλλανδογερμανοὺς προτεστάντας προσωρισμένου· ἔχει δ' ἴδιον ναὸν καὶ πολλοὺς περικαλλεῖς μαρμαρίνους τάφους. (Εἰκ. 5 καὶ 6).

Τὸ ζήτημα τοῦ Νεκροταφείου ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν αὐτῆς Κοινότητος. Γνωστὰ εἶναι αἱ δυσκολίαι τὰς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1760 συνήντων οἱ ἐν Ἑνετίᾳ ἑλληνορθόδοξοι, προκειμένου νὰ γράλουν τοὺς οἰκειοὺς τῶν τοὺς νεκροὺς παρελάμβανον οἱ λατῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἀνεγίνωσκον τὰς νεκρωσίμους εὐχὰς εἰς λατινικὰς ἐκκλησίας, παρήτουν τὸ φέρετρον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐὰν δὲν εἰσῆρχόντο καὶ ἐν

αὐτῷ διὰ νὰ τὸ ψάλουν! Οἱ δὲ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ συνοδεύουν δημοσίᾳ τοὺς νεκρούς¹.

Φαίνεται ὅτι ἐν τινι μέτρῳ ἀνάλογα συνέβαινον καὶ εἰς τὸ Λιβόρνον μέχρι τῆς Γαλλικῆς κατοχῆς (1799), ὅτε τὰ μέτρα ταῦτα κατηργήθησαν ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων, χωρὶς καὶ νὰ τεθοῦν ἐκ νέου ἐν ἰσχύϊ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν των (1815). Ἄλλὰ καὶ τὴν 30ὴν Ἰουλίου 1806 ἀπασχολεῖ τοὺς δεκαεῖς τὸ ζήτημα τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν².

Βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς τὸ Λιβόρνον οἱ ὀρθόδοξοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐξαγάγουν νύκτωρ καὶ ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς τοὺς νεκρούς των ἐκ τῶν

Εἰκ. 5. Τὸ Ἑλληνικὸν νεκροταφεῖον Λιβόρνου.
(Φαίνεται ὁ τάφος τῆς Ἀγγελικῆς Πάλλης.)

κατοικαῶν των καὶ οὕτω νὰ τοὺς συνοδεύουν, ὑπὸ τοὺς γλευασμοὺς τῶν λατίνων, εἰς τὸν τόπον τῆς ἐσχάτης ἀναπαύσεως, ἐνῶ οἱ οὐνῖται τῆς πόλεως εἶχον κάθε δικαίωμα φανεράς ἱεροπραξίας.

Κατὰ τρόπον ἀνάλογον, προκειμένου νὰ κοινωνήσουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀσθενεῖς καὶ μελλοθάνατοι, οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ μεταφέρουν τὴν θείαν κοινωνίαν μετὰ τῆς καθιερωμένης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἀλλ' ἦσαν ὑπόχρεοι ἰδιωτικῶς νὰ τὴν μεταφέρουν εἰς τοὺς οἰκουροῦντας πιστούς! Ἡ διάταξις τοῦ 1860 (ἄρθρον 1) παρεχόρει εἰς τὸν ἐφημέριον τὸ δικαίωμα νὰ ἱεροπρακτῆ κατ' οἶκον, προκειμένου περὶ ὀρθοδόξων, οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς τὰς κοινὰς στράτες, διὰ κάθε

¹ Μέρτζιος, "Ἐνθ' ἀν. σ. 222 κέξ.

² Ballotazioni, σ. 112—116.

πρόφασιν καὶ αἰτίαν», ἐπέτασσε δὲ νὰ συνοδεύῃ τὰ λείψανα ὡς ἀπλοῦς πολίτης ἔξω τοῦ ναοῦ, ἀπαγορεύουσα τὴν ἐκκλησιαστικὴν πομπήν. Ἐμπόδιζε τὴν σύναψιν μεικτῶν γάμων ἀνευ τῆς ἀδείας τοῦ Κυβερνήτου τῆς πόλεως (ἢ ὅποια θὰ ἐδίδοτο ὡς εὐνόητον εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνας καθ' ἃς θ' ἀνελαμβάνετο ὑποχρέωσις ἀνατροφῆς τέκνων καθολικῶν), ἀπηγόρευε τὴν ὑπαρξιν ἐξωτερικῶν σημείων ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, δηλωτικῶν τῆς ἐκεῖ ὑπάρξεως τῆς ἐκκλησίας!

Τοὺς ἀδίκους αὐτοὺς καὶ ταπεινωτικούς περιορισμούς ἔθετεν ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Πόλεως εἰς τὴν ὅποιαν ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγετο τὸ Λιβόρνον, κρατοῦσα δι' ἑαυτὴν τὸ εὐλογον προστατευτικὸν τῶν οὐνιτῶν δικαιο-

Εἰκ. 6. Τάφοι ἐν τῷ Ἑλληνικῷ νεκροταφείῳ τοῦ Λιβόρνου.

μα τῆς ἀπαγορεύσεως τυχὸν μεταστάσεως τῶν ἠνωμένων πρὸς τοὺς μὴ ἠνωμένους Γραικοὺς. Δὲν ἠδύνατο δηλονότι, μετὰ τὴν διάκρισιν ἢ ὅποια ὑπεβλήθη εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐκκλησιαστικὰς κοινότητας—τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν οὐνιτῶν—, νὰ μεταπηδήσῃ τις ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην καὶ νὰ προκαλέσῃ σκάνδαλον. Ἀπεναντίας ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς ὀρθοδόξους νὰ καταγράφουν τὰ μέλη τῆς Κοινοτήτός των εἰς ἴδιον βιβλίον, νὰ ὑποβάλλουν σχετικoὺς πίνακας εἰς τὸν Κυβερνήτην τῆς πόλεως καὶ νὰ τηροῦν βιβλία γάμων, γεννήσεων (βαπτίσεων) καὶ ταφῆς, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ δύναται νὰ ἐλεγχθῇ τὸ δόγμα καὶ ὁ ρυθμὸς εἰς ἅ ἀνήκον οἱ ἐν Λιβόρνῳ Γραικοί. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ οὔτε ἀνεξίτητος οὐτε ἐλευθερία ἀσκήσεως τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων τῆς μειονότητος. Οὐδὲ θὰ εἶχον οἱ Ἕλληνες ναοὺς καὶ κατ' ἀκολουθίαν διοργανώσεις, ἐὰν μὴ ἦσαν πλούσιοι καὶ ἰσχυροὶ ἔμποροι, δυναμένοι νὰ διαθέ-

σουν οἰκονομικὰ μέσα καὶ νὰ ἐπιτυγχάνουν δι' αὐτῶν τὰς ὑποθέσεις των.

Προκειμένου νὰ ἐπιτύχουν εὐνοϊκὴν λύσιν τῶν ζητημάτων τῆς ταφῆς καὶ ἱεροφορίας, γράφουν, τὴν 26 Μαρτίῳ Ἰουλίου 1766, πρὸς τὸν ἐν Τεργέστη ἐφημέριον τῶν ἐλληνορθόδοξων Δαμασκηνῶν "Ὀμηρον καὶ πρὸς τὸν ἐκεῖ ἐγκατεστημένον Νικόλαον Πλασταράν, ζητοῦντες νὰ πληροφορηθοῦν περὶ τῶν προνομίων, τὰ ὅποια παρεχώρησεν ἡ αὐτοκράτειρα πάσης Οὐγγαρίας εἰς τὰς ἐκεῖ ἐλληνικὰς ἐκκλήσιας διὰ τὴν ἐλευθέραν ταφὴν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν ἐξοδον τοῦ ἁγίου ἄρτου μετὰ ἱεροφορίας, προκειμένου νὰ ζητήσουν ἐκ Βιέννης τὴν παραχώρησιν ὁμοίων προνομίων¹. Τῷ δὲ 1773 συντάσσουν καὶ ἀπευθύνουν, δι' εἰδικῆς πρεσβείας εἰς τὴν Φλωρεντίαν, πρωτεύουσαν τοῦ Μεγάλου Δουκάτου τῆς Τοσκάνης, ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου ζητοῦν τὴν παραχώρησιν δικαιώματος νὰ θάπτουν μετ' ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς (ιερέως, προπορευομένου σταυροῦ μετὰ λαμπάδων), διαρκούσης τῆς ἡμέρας, τοὺς ὀρθόδοξους ἀδελφούς τῆς Κοινότητος.

Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα, οἱ ἐπίτροποι συντάσσουν Κανονισμοὺς τῆς Συνελευθέρου, τοὺς ὁποίους καὶ ὑποβάλλουν εἰς τὴν ψήφον τῶν ἀδελφῶν. Οἱ Κανονισμοὶ ψηφίζονται τὴν 12 Φεβρουαρίου 1775 καὶ ὑποβάλλονται εἰς τὸν Κυβερνήτην τοῦ Λιβόρνου², ὁ ὁποῖος, κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τὸν λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον Πίσης, εἰσηγεῖται ὀρθόδοξον τροποποίησιν ὑπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ ἐξουσίας, καθότι τοὺς εὕρισκε λίαν ριζοσπαστικούς³. Οὕτω περικεκοιμημένοι ἐπανερχονται εἰς τὴν Κοινότητα, ἡ ὅποια, μὴ ἱκανοποιηθεῖσα ἐκ τῆς ἐπιβαλλομένης τάξεως, συντάσσει νέαν αἴτησιν πρὸς τὰς ἀρμοδίας ἀρχὰς καὶ ἐπιτυγχάνει ἐπὶ τέλους ἔγκρισιν θεσμίων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων μέλλει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ διοικηθῇ, μὲ περισσότερα προνόμια, διοικητικὴν ὀργάνωσιν ὠρισμένην καὶ οἰκονομικὴν βᾶσιν σταθεράν⁴.

¹ Α, 37.

² Α, 64.

³ Α, 62.

⁴ Οἱ Κανονισμοὶ οὗτοι ἐξεδόθησαν τύποις δίγλωσσοι «Constituzioni e Capitoli della nostra Chiesa eretta in Livorno sotto l'invocazione della Santissima Trinita— Διαταγαὶ καὶ Συνθήκαι τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἐκκλησίας τῶν Ὀρθόδοξων Ἀνατολικῶν Γραικῶν, κτισθείσης παρ' αὐτῶν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος. αἴφωε' Ἐνετήσιν, 1775. Παρὰ Νικόλαφ Γλυκαῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de Superiori». 40 σ. 28 (Περὶ. Β. L e g r a n d, Bibliographie Hellénique . . . au dixhuitième siècle, II Paris 1928 ἀριθ. 823.) Ἀνετυπώθησαν δὲ μετὰ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν αἴφωε', Λιβόρνῳ 1775 ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Θεωμᾶ Μάξι καὶ Συντρ. ἀδεία τῶν Προυχόντων», 4^ο σ. 26+2 λ (L e g r a n d, Αὐτόθι, ἀρ. 822). Εἰς τὴν ἀνατίπωσιν ταύτην τὸ ἔτος 1775 δὲν εἶναι δηλωτικὸν τοῦ χρόνου ἐκδόσεως ἀλλὰ τοῦ χρόνου ἐπιτυρώσεως τῶν

Διὰ τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἐκ τῶν ὁσίων τῶν Κανονισμῶν, ἐρρυθμίσθησαν πρῶτον μὲν τὰ τῆς συστάσεως τῆς Συναδελφότητος, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ ναοῦ ὠνομάσθη Ἁγία Τριάς, εἶτα δὲ τὰ τῆς ἐγγραφῆς τῶν μελῶν, τὰ ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι πάντες οἱ ἐν Λιβόρνῳ παρεπιδημοῦντες Ἕλληνες, ὡς εἶχον προτείνει οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ἀλλὰ μόνον οἱ συμπληρώσαντες τὸ δέκατον ὄγδον ἐτος τῆς ἡλικίας των καὶ διαμονὴν ἐκεῖ ἐνὸς ἔτους.

Διὰ τοῦ δευτέρου καθιεροῦνται τρεῖς κατ' ἔτος Γενικαὶ Συνελεύσεις τῆς Κοινότητος, ἕξ ὧν ἡ πρώτη—τῶν Χριστουγέννων (ἡ ὁποία ἐν τῇ πράξει συνήχεται ἐντὸς τοῦ Ἰανουαρίου ἢ καὶ Φεβρουαρίου ἐκάστου ἔτους) θὰ ἐξέλεγε τὸ διοικητικὸν σῶμα, ἀποτελούμενον ἀπὸ τέσσαρας ἐπιτρόπους καὶ δώδεκα ἄλλα μέλη. Ἡ Συνέλευσις θὰ ἤκουε τὰ πεπραγμένα τῶν 16, θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ ἐπανεκλέξῃ, τῇ προτάσει τῶν ἐξερχομένων καὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, 12 ἐξ αὐτῶν, προσθέτουσα πάντοτε τέσσαρας τοῦλαχιστον νέους. Οὕτως οἱ ἐπίτροποι δὲν ἐμονιμοποιούντο εἰς τὸ ἀξίωμα.

Διὰ τοῦ τρίτου κεφαλαίου καθορίζοντο τὰ καθήκοντα τοῦ Σώματος τῶν Δεκαῆξ, οἱ ὁποῖοι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀποφάσεων ἐξέλεγον τὸν γραμματέα, τοὺς ἱερεῖς καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ ναοῦ (τὸ αὐτὸ Σῶμα ἐξέλεγε καὶ τὸν διδάσκαλον μετὰ ταῦτα).

Διὰ τοῦ τετάρτου καθορίζονται τὰ καθήκοντα τοῦ πλειοψηφήσαντος ἐπιτρόπου, προέδρου καλουμένου «Κυβερνήτου»¹ καὶ τῶν τριῶν συνεπιτρόπων του, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἦτο ταμίας, ὁ ἄλλος θησαυροφύλαξ καὶ σκευοφύλαξ καὶ ὁ ἄλλος ἐπεστάτης τὰς ἀνάγκας τοῦ ναοῦ.

Τὸ πέμπτον καθόριζε τὰ τοῦ ἱερέως πνευματικοῦ καὶ τοῦ συμβουθοῦντος καὶ ἀναπληροῦντος αὐτὸν ἐτέρου ἐφημερίου. Γενικὴ διάταξις ὄριζεν ὅτι ὁ ἱερεὺς θὰ συνώδευε τοὺς νεκροὺς κατὰ τὰ προδιαγεγραμμένα καὶ ἐπιτρεπόμενα. Οὕτω δὲν ἐμνημονεύοντο ἡτῶς αἱ ἀπαγορευτικαὶ δια-

Κανονισμῶν. Γνωρίζομεν δηλαδὴ ὅτι ἡ Κοινότης τὴν 24 Μαρτίου 1810 ἐπλήρωσε λίρας 120 διὰ τὴν ἐκτύπωσιν 150 ἀντιτύπων «di fogli tre e mezzo in carta all' Olanda» εἰς τὸν Tom. Masi (A, 214). Οὐδὲ θὰ εἶχε λόγον διπλῆ ἐκδοσις τῶν Κανονισμῶν τῷ 1775 ἐν Λιβόρνῳ καὶ Βενετίᾳ, ὡς ὑπέθεσεν ὁ Legend, "Ἐνθ' ἀν. σ. 203. Εἰς τὴν Ἑθν. Βιβλιοθήκην Ἀθηνῶν (A, 61) ἐσώθη τὸ χειρόγραφον τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου «Διαταγαὶ . . . μεταγλωττισθεῖσαι ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν πρωτότυπον παρὰ τοῦ Συναδελφοῦ αὐτῶν Τριανταφύλλου Κατσαροῦ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν Λιβόρνῳ ἄρθε».

Τῶν Κανονισμῶν ὑπάρχει πανομοιότυπος νεωτέρα (ἐν Ἰταλίᾳ, λίγοντος τοῦ 18^{ου}; αἰῶν.) ἀνατύπωσις ἄνευ ἐνδείξεως τόπου καὶ χρόνου ἐκδόσεως (ἀντίτυπα, ὡς καὶ τῆς β' ἐκδόσεως A, Παραλιπούμενα).

¹ Ἡ γοβερναδόρου (governatore).

τάξεις, ἀνεβάλλετο δὲ ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τῆς ἱεροφορίας εἰς εὐθετώτερον χρόνον.

Τὸ αὐτὸ κεφάλαιον οὐρίζει ποῖα βιβλία ὄφειλε νὰ κρατῇ ὁ ἱερεὺς (μελῶν, γάμων, βαπτίσεων, κηδεϊῶν)· ἀκόμη τὰ τῆς ἀμοιβῆς του, τῶν ὑποχρεώσεων του, τῶν ἐκτάκτων δικαιωμάτων του ἐκ δίσκων, ἀγιασμῶν κλπ. Ὁ ἐφημέριος δὲν ἀπετέλει μέλος τῆς ἀδελφότητος, δὲν ἔπρεπε δὲ ν' ἀναμειγνύεται εἰς τὰ κατ' αὐτήν. Διάταξις ἀπηγόρευε καὶ ἠκύρου τυχὸν ὑπὲρ τοῦ ἱερέως ἄμεσα ἢ ἔμμεσα κληροδοτήματα ὑπ' αὐτοῦ προκληθέντα.

Τὸ ἕκτον κεφάλαιον προέβλεπε τὰ περὶ ὑπηρέτου, τὸ ὄγδοον δὲ περὶ τοῦ γραμματέως, διατάττοντα τὰ τῆς ἐκλογῆς, καθηκόντων, μισθοδοσίας κλπ. τῶν ὑπαλλήλων τούτων. Ὁ γραμματεὺς ὑπεχρεοῦτο ν' ἀντιγράψῃ τὰ μέχρι τοῦ 1770 κακῶς τηρηθέντα βιβλία, ἐτέλει δὲ καὶ χρῆν ἰογιστοῦ. Τὰ τῆς εἰσπράξεως τῶν ἐσόδων ὁμοῦς ἀνέθετεν εἰς ἄλλο πρόσωπον, ἐκ τῶν ἐντοπίων, ἢ Κοινότης.

Τὸ ἕβδομον τέλος καθόριζε τὰ οἰκονομικὰ τῆς Κοινότητος, τὴν φορολογίαν ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων, τὸν τρόπον εἰσπράξεώς της, τὰ τῆς διαφυλάξεως καὶ διαθέσεως. Ὁ ἔλεγχος τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἐμπορευμάτων θὰ ἐνηργεῖτο ἐπὶ τῇ βάσει καταστάσεως τοῦ τελωνείου, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανεν ἐκεῖθεν ὁ γραμματεὺς τῆς Κοινότητος. Τὰ ἐμπορεύματ' αὐτὰ θὰ ἐπεβαρύνοντο διὰ τοῦ $\frac{1}{4}\%$, ἐνῶ τὰ διὰ τὴν Ἀνατολήν προοριζόμενα διὰ τοῦ $\frac{1}{8}\%$. Ἡ τοιαύτη φορολογικὴ εἰσφορὰ εἶχεν ἀποφασισθῆ, λέγον, ἀπὸ τοῦ 1764! Ἐπεβάλλοντο τέλος εἰσφοραὶ κατὰ τεμάχιον ἐπὶ τῶν διαμετακομιζομένων ἐμπορευμάτων κ. ἄ. καὶ ἔτησια εἰσφορὰ ἐνὸς τσεκινίου δι' ἕκαστον πλοῖον, πλοιαρχούμενον ὑπὸ ἑλληνορθοδόξου ναυτικοῦ.

Ἰδιαιτέρας μνείας ἄξια εἶναι δύο διατάξεις τῶν Κανονισμῶν. Ἡ πρώτη ἀποκλείει ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Συναδελφότητος τοὺς προσελθόντας εἰς μεικτὸν γάμον· δέχεται δηλαδὴ αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς Κοινότητος, ἀλλ' οὔτε τὸ ἐκλέγεσθαι εἰς τὴν διοίκησιν αὐτῆς ἀναγνωρίζει, οὔτε τὸ ἐκλέγειν. Ἡ τοιαύτη διάταξις, ἐξασφαλίζουσα ἀπὸ ἀπωτέρους κινδύνους ἑξιταλισμοῦ καὶ θρησκευτικῆς διαφοροποιήσεως τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα, ἀνέτρεπεν ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων τὰς διατάξεις τοῦ 1760. Δι' αὐτὸ δὲν ἐκυρώθη εἰμὴ κατόπιν ἰδιαιτέρας ἐπιμονῆς τῶν διοικούντων τὴν Συναδελφότητα.

Ἡ δευτέρα ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς ἐφημερίους τὴν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων ἀλληλογραφίαν, ἄνευ εἰδικῆς ἐγκρίσεως τοῦ σώματος τῶν δεκαῆξ. Ἡ περίεργος αὕτη διάταξις ἐξησφάλιζε τὴν Συναδελφότητα ἀπὸ τὴν ἐν ἀγνοίᾳ ἑαυτῆς ὑπαγωγὴν εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν ξένην πρὸς τὴν Κοινότητα, ἔχουσαν ἐπιδιώξεις ἀλλοίας τῶν ἰδικῶν των καὶ ὑποκειμένην εἰς πολιτικὰς ἢ ἐκκλησιαστικὰς ἐπιρροὰς ἀνεπιθυμητοῦς. Καὶ αἱ

δύο διατάξεις ἦσαν ἕμμεσοι ἀλλ' ἰσχυροὶ φραγκοὶ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν ἐπὶ τῆς ὀλιγαριθμοῦ Κοινότητος τῆς οὐσίας καὶ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας· ἡ Κοινότης δὲν ὑπεχρεοῦτο ν' ἀκολουθήσῃ ἐνωτικὰς διαθέσεις ἢ ἐνεργείας ὀρθοδόξου ἀρχιερέως ἐν Ἰταλίᾳ, Αὐστρουγγαρία ἢ καὶ τῇ Ἀφρικῇ ἀρχιερατεύοντος.

Ἐκ τῆς μελέτης, πράγματι, τῶν πρακτικῶν, ἐπέισθημεν ὅτι πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα οὐδεὶς ἐγένετο δεκτός, ἐὰν μὴ ἦτο καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἡ σύζυγος ὀρθόδοξος, ἀνέτρεφε δὲ καὶ τέκνα ὀρθόδοξα· χάριν δὲ τῆς διατηρήσεως τῆς τοιαύτης ὁμοιογενείας, ἐπειτράπησαν κατ' οἰκονομίαν γάμοι, ἀποφάσει τῶν δεκαῆξ καὶ ἄνευ ἐπισκοπικῆς συγκαταθέσεως¹, καὶ μεταξὺ πρώτων ἑξαδέλφων κατιόντων τοῦ αὐτοῦ προγόνου! Ἄλλ' ἢ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλήνων καὶ ἄλλοι λόγοι ἐπέφερον μεικτοὺς γάμους καὶ οὕτω σήμερον ἔχομεν ἀπογόνους ἑλληνορθοδόξων λατίνους τὸ δόγμα καὶ Ἰταλοὺς τὴν ὑπηκοότητα καὶ τὴν συνείδησιν.

Δ'. Αἱ εἰδήσεις περὶ τῆς Κοινοτήτος

1. Ἀριθμοὶ ζώντων καὶ νεκρῶν.

Τὸ βιβλίον τῶν ἀποβιωτηρίων πράξεων ἐπιγράφεται :

«Εἰς δόξαν τῆς ζωοποιῦ καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος. Βίβλος ἐν ἣ περιγράφονται οἱ κεκοιμημένοι ἐν Κφ εὐσεβεῖς καὶ ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ἀδελφοὶ τῆς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τῆς Λιβόρνου νεωστὶ οἰκοδομηθείσης ἐκκλησίας ἐπ' ὄνόματι τῆς ζωοποιῦ Τριάδος. Τῆς φρονούσης τὰ ὀρθὰ καὶ ἅγια δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ ὁποία βίβλος ὀφείλει μετὰ ἀκριβείας γράφεσθαι παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν ἐφημερίων τῆς ρηθείσης ἁγίας ἐκκλησίας κατὰ τὴν δοθεῖσαν προσταγὴν, παρὰ τοῦ γαληνοτάτου παντοκράτορος Φραγκίσκου πρώτου καὶ μεγάλου τῆς Τοσκάνης δουκὸς κατὰ τὸ ἔτος αψεον ἦτις μετὰ τῶν ἄλλων κατεστρώθη ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πρώτης βίβλου, ἐν ἣ γράφονται οἱ ἀδελφοί, 1760 ἐν τῷ Λιβόρνῳ.»

Κατ' αὐτὸ οἱ ταφέντες ἐν Λιβόρνῳ ὀρθόδοξοι ἀπὸ τοῦ 1760 μέχρι τέλους τοῦ 1800 ἀνέρχονται εἰς 125, οἱ ταφέντες κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα εἶναι 720, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ 1901—Μαΐου 1939 49, ἔχουν δηλονότι ταφῇ ἀπὸ τοῦ 1760 μέχρι τοῦ 1939 εἰς τὸ Λιβόρνον ὀρθόδοξοι 994, ἐξ ὧν οἱ ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους Ἕλληνες! Μεταξὺ αὐτῶν σημειῶ¹:

¹ Τὰς περὶ Παναγ. Πάλλη καὶ τῆς ποιητρίας θυγατρὸς τοῦ Ἀγγελικῆς εἰδήσεις δημοσιεύω εἰς πραγματείαν περὶ τῆς «νεωτέρας Σαπφούς».

«1816 Μαρτίου 23]4. ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ ὁ ἱεροδιδάσκαλος Γρηγόριος ἀρχιμανδρίτης, Παλιουρίτης Ἰωαννίτης, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ κοινῷ κοιμητηρίῳ τοῦ Γένους παρ' ἡμῶν Ἰωακείμ ἱερομονάχου Βαλαμόντε ἐφημερίου, ὧν χρονῶν 38.»

«1819 Νοεμβρίου 16. ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ ὁ Ζαχαρίας διδάσκαλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Μουσείου τοῦ Γένους, καὶ ἐθάπτη εἰς τὸ κοινὸν κοιμητήριον τοῦ Γένους παρ' ἡμῶν Ἰωακείμ καὶ Δημητρίου τῶν ἐφημερίων.»

«1825 Ἰουλίου 19. Ἐτάφη Σπυρίδων ἐπίσκοπος ἅγιος Τριμηθοῦντος.

«1828 Αὐγούστου 31. Πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν ὁ Πανιερώτατος Ἰγνάτιος, πάλαι μὲν Ἄρχιεπὶς Μητροπολίτης, εἶτα Οὐγγροβλαχίας, καὶ εἰς τὰς δύο Σεπτεμβρίου ἡμέρα Κυριακὴ ἐτάφη ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς θυροῦς τῆς ἐκκλησίας παρ' ἡμῶν Ἰωακείμ Βαλαμόντε καὶ Εὐγενίου Καίτη τῶν ἐφημερίων.»

Σημειωτέον ὅτι ἡ διάταξις τῆς τηρήσεως βιβλίου ἐγγραφῆς μελῶν τῆς Κοινότητος δὲν ἐτηρήθη εἰμὴ τὰ πρῶτα ἔτη καὶ ἄνευ τάξεως φαίνεται ὅμως ὅτι συνετάσσετο ἐκάστοτε πίναξ καὶ ἀπεστέλλετο εἰς τὸν Κυβερνήτην τοῦ Λιβόρνου. Κατ' ἀναφορὰν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν Κυβερνήτην τοῦ Λιβόρνου, τὴν 5 Μαρτίου 1810 ὑπῆρχον ἐκεῖ 154 πρόσωπα Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, ἐκ τῶν ὁποίων 110 ἄνδρες καὶ 44 γυναῖκες· τὴν ἀναφορὰν δὲ συνοδεύει πίναξ¹. Ἐκ πίνακος τοῦ 1820 «*Nomi e professioni di Greci di Rito Orientale attualmente stabiliti in Livorno*», γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα καὶ τὰς διευθύνσεις 71 Ἑλλήνων².

2. Νοσοκομεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος.

Ἐκ τῶν δύο, εὐθὺς κατωτέρω, παρατιθεμένων ἀποσπασμάτων φαίνεται ὅτι ἡ Κοινότης ἐμερίμνα διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν μελῶν τῆς καὶ τῶν ὁμοεθνῶν ὅτι ἡ περίθαλψις αὕτη ἦτο ἀναγκαία εἶναι εὐνόητον ἀφοῦ τὰ πολλὰ τῶν μελῶν δὲν εἶχον οἰκογενεῖας (ναυτικοί, ὑπάλληλοι κλπ.). Πρὸς τοῦτο διέθετε ἴδιον οἶκημα καθὼς καὶ δωμάτιον εἰς τὸ πλησιόχωρον τότε Νοσοκομεῖον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου³. Διὰ τῆς πρώτης ἀποφάσεως ψηφίζεται ἡ διατήρησις ἐνός δωματίου εἰς τὸ ἐν λόγῳ νοσοκομεῖον, διὰ τῆς δευτέρας δ' ἀποφασίζεται ἡ κατεδάφισις τοῦ κτηρίου τοῦ κοινοτικοῦ νοσοκομεῖου, ἐφ' ὅσον ἡ Συναδελφότης ἠδύνατο, δι' ἐτησίας πρὸς τὸ Νοσοκομεῖον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου χορηγίας, νὰ ἔχη ἐν αὐτῷ

¹ Τοιοῦτους πίνακας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν οὐδ' εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Λιβόρνου.

² Λ, 306. Γυναῖκες δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸν πίνακα.

³ Τοῦ ὁποίου κατεδαφισθέντος ἐκτίζετο τὸ Palazzo del Governo (1839).

ὅσον χῶρον θελήσῃ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀσθενεῖς, χωρὶς κίνδυνον θρησκευτικοῦ ἐπηρεασμοῦ των¹.

«1/13 Μαρτίου 1804² Πρὸς τοῦτοις οἱ ἐπίτροποι ἔκαμαν γνωστὸν (ὡσάν ὁποῦ μᾶς εἶναι ἀναγκαῖος ἓνας τόπος διὰ ὄσπιτάλιον τῶν ἀρρώστων Ρωμαίων) εἰς τὸ ἄνω σύστημα τῶν δεκαἕξ ὅτι εἶναι εἰς τραττάτο μὲ τὸν σοπραιντενδέντε τοῦ ὄσπιταλίου τοῦ Σάντ' Ἀντώνιου διὰ νὰ μᾶς δοθῇ εἰς τὸ ἴδιον ὄσπιτάλιον μίᾳ κάμαρα ξεχωριστὴ εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἤμποροῦν νὰ σταθῶν οἱ ἀρρωστημένοι Ρωμαῖοι καὶ νὰ τρέφωνται καὶ νὰ κουράωνται ἀπὸ τὸ ἴδιον ὄσπιτάλιον καὶ τὸ Γένος μας νὰ πληρῶνῃ τὰ ἀναγκαῖα ἐξοδα. Ὅθεν ἀποφασίσθηκεν ὁμοφώνως νὰ ἔχουν τὴν ἀδειαν οἱ ἐπίτροποι καὶ τραττάρων ἓνα τοιοῦτον, φθάνει τιμὴ καὶ συμφωνηθῇ ὁ τόπος νὰ γένη πᾶρ δεκρέτο τοῦ Γοβέρνου³».

«16/28 Ἰανουαρίου 1808. Ὁμιλήθησαν πρὸς τοῦτοις διὰ τὸ ἰδικόν μας λεγόμενον ὄσπιτάλιον, πὼς συντρέχει νὰ χαλαστῇ καὶ νὰ γένη μικρὰ ὄσπίτια διὰ ἐνοικίασμα ὡσάν ὁποῦ ἤμπορεῖ τὸ Γένος νὰ λάβῃ ἓναν ἀρκετὸν τόπον μέσα εἰς τὸ κοινὸν ὄσπιτάλιον τῆς Λιβόρνο (πληρῶνοντας ἓνα ἐτήσιον λιβέλλο) διὰ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τοὺς ἀρρώστους τοῦ Γένους μας πτωχοῦς, ὁποῦ κατὰ καιροῦς ἤθελε εὐρεθῶσιν, ἐλεύθερον ἀπὸ κάθε ἐμπόδιον διὰ τὰ τῆς θρησκείας μας καὶ καθ' ἑξῆς, καὶ προβάλλοντάς το ὁ κὺρ Γοβερνατόρος εἰς τὸ σῶμα τῶν δεκαἕξ, κοινῇ γνώμῃ εὐρέθηκεν εὐλογον καὶ ἀποφασίσθηκεν, ὅτι νὰ ἤθελε φροντίσουσι οἱ κύριοι Ἀλέξανδρος Πατρινὸς καὶ Δημήτριος Κονταξῆς διὰ νὰ ἀποτελέσουν ἓνα τοιοῦτον πρᾶγμα⁴».

3. Οἱ Γάλλοι καὶ ἡ Κοινότης. Ἄλλαι εἰδήσεις.

Ἡ εὐημερία τῆς Κοινότητος δὲν ἦτο ἀδιάλειπτος. Καὶ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία τὴν ἐλύγισεν οἰκονομικῶς, λόγῳ τῆς παραλύσεως τοῦ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπορίου, ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἡ παρεπομένη ναπολεόντειος ἐξόρμησις ἐστοίχισεν εἰς τὴν Κοινότητα. Οἱ Ἕλληνες ἐθεωροῦντο καὶ ἦσαν ὑπὲρ ὅσων Ὀθωμανοί, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἠκολούθουν τὴν τύχην τῶν ἄλλων τῆς Πόρτας ὑπηκόων, ἐφ' ὅσον

¹ Καὶ σήμερον οἱ καθολικοὶ διὰ τῶν νοσοκόμων, αἵτινες εἶναι καλογραφαί, ἐπηρεάζουν τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ ρωμαιοκαθολικοὺς χριστιανοὺς καὶ ἐπιτυγχάνουν πολλάκις ὁμολογίαν ἐπιστροφῆς των!

² Αἱ ἰταλ. λέξεις τοῦ ἐγγράφου ospitale=νοσοκομεῖον, trattato=συμφωνία, soprintendente=ἐπόπτης, curare=περιποιεῖμαι, trattate=διαπραγματεύομαι, decreto=διάταγμα, livello=φόρος.

³ Ballotazioni, σ. 101.

⁴ Αὐτόθι, σ. 133.

αὕτη συνεπλέκετο μὲ τοὺς Γάλλους, ἀπηλλάσσοντο ὁμως πολλάκις τῶν βαρῶν τῶν ἐντοπίων, οἷον στρατεύσεως καὶ εἰσφορῶν· τοῦτο ὁμως πολλάκις ἀπεδείχθη θεωρητικὸν μόνον.

Διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως ἐχειριάσθη νὰ συνεισφέρουν τὰ ἀργυρᾶ των σκευή. Ἴδου τὸ σχετικὸν πρακτικόν: «14]25 Δεκεμβρίου 1798. Ὁμίλησεν ὁ ρηθεὶς κύριος Θεόδωρος [Πετροκόκκινος] γοβερνατόρος ἂν τὸ εὐρίσκουν εὐλογον κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, ἰταλῶν καὶ ἄλλοεθνῶν, νὰ προβάλλουν εἰς τὸ ἐδῶ γοβέρνον τὸν ἀριθμὸν καὶ ζύγη τῶν ἀργυρῶν κανδηλῶν, κανδηλερίων καὶ δίσκων ὅπου ἔχει ἡ Ἐκκλησία μας καὶ ἂν τὰ θάληση τὸ αὐτὸ Γοβέρνον νὰ τὰ δώσουν καὶ σκέψεως γενομένης ἀπεφάσισε τὸ παρτίδον τῆς βαλλοτατζιόνος¹ καὶ ἐβγήκαν ὄλες οἱ δώδεκα πάλλες εἰς τὸ ναί, ὅθεν ἔμεινεν ἀποφασισμένον νὰ τὸ ἐνεργήσουν οἱ ρηθέντες ἐπίτροποι κατὰ τὸ δημόσιον μανιφέστον (sic) καὶ αἴτησιν τῆς ἐν Φλωρεντία διοικήσεως.»²

Ἐξ ἐγγράφου πάλιν τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1799 φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν Γάλλων εἰς τὸ Λιβόρνου, τὴν 24 Μαρτίου τοῦ ἰδίου ἔτους πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν κατακτητῶν ἐδεσμεύθησαν τὰ ἐμπορεύματα τῶν ἐμπόρων Ἑλλήνων «πολιτῶν Ὀθωμανῶν» ἀξίας τριακοσίων ὀγδοήκοντα χιλιάδων λιρῶν, ἡ δὲ δέσμευσις ἤρθη μόνον μετὰ τὴν καταβολὴν τῶν 17% ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω ποσοῦ, τοῦ ποσοστοῦ τούτου βαρύναντος κατ' ἀναλογίαν τοὺς κατόχους³.

Ἴδου τὸ πρακτικόν, δι' οὗ ἀποφασίζεται νὰ ζητηθῇ ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν στρατεύσιν τοῦ 1808: «11]23 Ἰουλίου 1808. Καὶ κατὰ πρῶτην προβολὴν ὁ εἰρημένος κύριος Ἀλέξανδρος Πατρινὸς ἔκαμε γνωστήν καὶ ἀνέγνωσεν εἰς τοὺς ἐπιλοίπους τοῦ συστήματος τῶν 16 μίαν ἐπιστολὴν τῆς Καγκελλαρίας Λιβόρνου πρὸς τὸ Γένος μας, ἡ ὁποία ἐπιστολὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν κωνσκριτζιόνε τῶν νέων, διωρισμένην παρὰ τοῦ ἰμπεριαλοῦ Γοβέρνου, ζητῶντας μας ἐν ταυτῷ τὸ βιβλίον τῶν βαπτιζομένων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν τοὺς ἐρώτησεν ἂν εἶναι καὶ τῆς θελήσεώς των καὶ ἂν τὸ εὐρίσκουν εὐλογον νὰ κάμουν οἱ ἐπίτροποι εἰς ὄνομα τοῦ Γένους μίαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἐξοχώτατον πρεφέττον τῆς Λιβόρνου παρακαλῶντας τον διὰ νὰ ἐξαιρέσῃ τοὺς νέους ἀπὸ τὸ Γένος μας ἀπὸ τὴν κωνσκριτζιόνε, ὡσὰν ὅπου δὲν εἴμεθα σούδιτοι τοῦ ἐδῶ τόπου»⁴.

¹ Τῆς ψηφοφορίας τὸ ἀποτέλεσμα (il partito della ballottazione !)

² Ballotazioni, σ. 69.

³ Λ, 145.

⁴ Ballotazioni, σ. 129. Coscrizione=στράτευσις, suddito=ὑπηκόος. Governo imperiale=ἡ (Γ'αλλικὴ) Ἀποκρατορ. Κυβέρνησις.

Καὶ ἄλλα ἔκτακτα βάρη ἐπέβησαν τὴν Κοινότητα, ὑπόχρεων νὰ ὑποδέχεται καὶ πρὸς τοῦτο νὰ δαπανᾷ, ὅτε μὲν τοῦς μεγάλους τῆς Τοσκάνης Δούκας, τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ναπολέοντος, ὅτε δ' ἄλλους ἐπισήμους ξένους, ἢ νὰ προσφέρῃ ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν χρήματα ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Βασιλέως τῆς Ρώμης (ἀετιδέως) ἢ (18]30 Μαρτίου 1810) ἐπειδὴ «ὁ Ἰμπερατορὸς Μέγας Ναπολέωνας ὑπανδρεύεται μὲ τὴν ἀρχιδούκισσα Μαρία Ἀλοβίζα τῆς Αὐστρίας» νὰ προσφέρῃ λίρας 400!¹

«23 Ἰανουαρίου 1798, παλαιόν.» Δίδεται βοήθεια (ναῦλος) εἰς τὸν Μακάριον ἱερομόναχον λαμπριώτην «ὅπου πηγαίνει διὰ ἐφημέριος τῶν ἐν ἄμστερδαμ ἀνατολικῶν ρωμαίων».²

26 Δεκεμβρ. 1803] 7 Ἰανουαρίου 1804. Δίδεται βοήθεια, συνδρομὴ ἐφ' ἅπαξ, εἰς τὸ ἐν Χίῳ Φιλοσοφικὸν τοῦ Γένους Σχολεῖον γρόσια 1000³. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις ἀνταποκρίνεται εἰς αἴτησιν τῆς Σχολῆς τῆς 27 Ἰουνίου 1797, ἐπανάληφθεισαν τὸ 1803⁴.

Ε'. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ

Τὰ τοῦ ὑπὸ τῆς Κοινότητος ἰδρυθέντος Ἑλληνομουσείου ἔχουν ἐξετασθῆ, γνωρίζομεν δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάντων ἀπὸ τοῦ 1805 μέχρι τοῦ 1837⁵. Ἰδιαιτέρως ἐξήρθη ἡ μορφή τοῦ καὶ σπουδαιοτάτου τῶν διδασκάντων Γρηγορίου Παλιουρίτου⁶. Ἐσημειώθη μάλιστα καὶ ἡ ὑπαρξίς συμφωνητικοῦ μεταξὺ τῆς Κοινότητος καὶ τοῦ διδασκάλου Παναγιώτου Θωμᾶ κατὰ τὸ 1775⁷.

* Ἦδη ἔρχομαι ν' ἀνξήσω τὰς σχετικὰς εἰδήσεις, διὰ νὰ φανῇ ὅτι συν-

¹ Αὐτόθι, σ. 144.

² Ballotazioni, σ. 68.

³ Αὐτόθι, σ. 96.

⁴ Τὰ ἔγγραφα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Θεμ. Π. Βολίδου, Γράμματα τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐν Χίῳ Σχολῆς πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, περ. Χιακὰ Χρονικά, τεῦχος Α' (1911), σ. 110-115. Τοῦ αὐτοῦ, Χιακὰ καὶ πρὸς τὴν Χίον σχετικὰ ἔγγραφα ἐκ Λιβόρνου, αὐτόθι, Δ' (1919), σ. 154-165, ὅπου δημοσιεύεται τὸ εὐχαριστήριον τῆς Σχολῆς ἐκ Χίου 1805 Ἰουνίου 48.

⁵ Περιελίξ. Γ. Ζεφλέντης, Περί τῆς ἐν Λιβόρνῳ Ἑλληνικῆς Σχολῆς (1805—1837) περ. Παρνασσός θ' (1885), σ. 323—340. Περὶ καὶ Βολίδου, Ἐνθ' ἄνωτ. καὶ Τρύφ. Ε. Εὐαγγελίδου, Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τόμος δεύτερος, ἐν Ἀθήναις 1936, σ. 483—486.

⁶ Περὶ, ὅσα προσέθηκα Ν. Β. Τομαδάκη, Ὁ Ἄνδρας Κάλβος ἀπὸ Λιβόρνου εἰς Φλωρεντίαν, Ἀφιέρωμα εἰς Κωνσταντῖνον Ἀμαντὸν, ἐν Ἀθήναις 1940, σ. 163—196.

⁷ Βολίδου, Χιακὰ Χρονικά Δ' (1919), σ. 165.

εχῶς ἀπὸ τοῦ 1775 οἱ ἐν Λιβόρνῳ Ἕλληνες ἐφρόντιζον περὶ τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων των.

«29 Ἀπριλίου 1775 Λιβόρνον. Ἐμεῖς οἱ ποκάτωθεν γεγραμμένοι φανερόνομεν ὅτι ἐσυνφωνήσαμεν μὲ τὸν λογιώτατον σιὸρ Παναγιώτη Θωμᾶ νὰ σταθῆ εἰς τὴν ἐδῶ πολιτείαν εἰς τὸ σπίτι τῆς Ἐκκλησίας μας Ἀγίας Τριάδος δίχως νὰ πληρῶνῃ νομίαν, τὸ ὅποιον σπίτι θέλει δουλεύει διὰ κατοικίαν του καὶ διὰ Σχολεῖον νὰ παραδίνῃ μαθήματα τῶν παιδίων ὅπου τοῦ παραδίνονται τόσον εἰς τὰ κοινὰ γράμματα, ὅσον καὶ εἰς τὰ Ἑλληνικά, ὁμοίως καὶ εἰς λογαριασμὸν καὶ διὰ ἀνταμοιβὴν καὶ μιστὸν τοῦ κόπου του ὑπεικόμεσταν νὰ τοῦ πληρῶνομεν τρεκίνια τοῦ Γραν Δουκα ἐξήντα δύο τὸν χρόνον ἀρχινῶντας ἀπὸ τὴν δύο τὴν Σεπτεμβρίου εἰς τὸ νὰ [διδάσκη] διὰ ὅσον καιρὸν εἶναι εὐχαριστημένα τὰ δύο μέρη, τόσον ὁ ρηθεις διδάσκαλος ὅσον καὶ οἱ πογεγραμμένοι διορίζεται ὁμοῦς διὰ ἕναν χρόνον ὀλόκληρον ἢ πληρωμὴ καὶ ἔπειτα καθὼς διακρίνουν νὰ ἀποφασίσουν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δύο μερῶν, καὶ διὰ ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας ἔγινεν τὸ παρὸν ὑπογραμμένον καὶ δοσμένον εἰς φύλαξιν τῶν ἐπιτρόπων τῆς ρηθείσης ἐκκλησίας διὰ σιγουρότητα.» Ἐπειδὴ δ' ἡ Κοινότης δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀναγνωρισθῆ ὑπεσχέθησαν ἀτομικῶς νὰ δώσουν τὰ χρήματα οἱ ἐπίτροποι, ἦτοι ὁ μὲν Θεοδωρῆς Μπέντζου 18, ὁ Γεώργιος Κωνστάκης 28, ὁ Ρίξος Δάσκαλος 8, ὁ Ἀντώνιος Δῆμος 3 καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὁ Νικόλαος Δελαμάρας (—ίνης)¹.

Πόσον χρόνον ἐδίδαξεν ὁ Θωμᾶς οὗτος δὲν ἐξακριβοῦται. Μετ' αὐτόν, καὶ πρὸ τοῦ Παλιουρίτου, εὗρισκω τὸν Ζακύνθιον ἱερομόναχον Ἀκάκιον κατὰ κόσμον Ἀναστάσιον Πετρόπουλον, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ τῶν σκανδάλων αἴτινα ἐγέννησεν, ἀναγινώσκω :

«11]22 Ὀκτωβρίου 1791. Ἐπρόβαλεν [ὁ Γοβερναδόρος] ἂν εὗρισκουν εὐλόγον νὰ κρατήσωσι τὸν ἐδῶ ἐλθόντα ἱερομχ. Ἀκάκιος Πετρόπουλος, (εἰς) Ζακυνθινὸν διὰ ἕνα χρόνον διδάσκαλον εἰς τὰ κοινὰ ἑλληνικά καὶ ἰταλικά γράμματα, νὰ διδάσκη κοινῶς τὰ ἐδῶ εὗρισκόμενα τέκνα τῶν συναδελφῶν καὶ ὁμοπίστων μας χωρὶς νὰ ζητῆ ἐξ αὐτῶν τινα μισθὸν καὶ νὰ συμβοηθῆ ψάλλοντας καὶ ἀναγινώσκοντας εἰς τὴν ἐδῶ ἐκκλησίαν μας μὲ μόνον μισθὸν του πρὸς τρεκίνια τρία καὶ ἥμισυ φιορεντίνικα τὸν καθέκαστον μῆνα, χωρὶς τινὰ δίσκον ἢ ἄλλην τινὰ κανονικὴν πληρωμὴν καὶ ἀπερνῶντας τὸ παρτίδον ἐβγήκαν βάλλες δώδεκα εἰς τὸ ναι καὶ βάλλες δύο εἰς τὸ οὐχί.»²

«7]18 Αὐγούστου 1792. Ἐπρόβαλεν ὁ ῥηθεις γοβερναδόρος³ εἰς τοὺς

¹ Α, 63.

² Ballotazioni, σ. 50.

³ Ὁ Δημήτριος Κοναξῆς, κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος.

συναδελφούς τὴν ἀνησυχίαν τοῦ Ἱερομ. Ἀναστάσιος Πετροπούλου καὶ ὅτι δὲν εὐχαριστεῖται μὲ τὴν προσδιορισθεῖσαν σοῦμαν τοῦ μηνιαίου μισθοῦ του ζητῶντας περισσώτερα καὶ σκέψεως γενομένης ἂν ὁ αὐτὸς εἶναι χρειαζόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας καὶ ἂν εἶναι εὐλογον νὰ τὸν κρατήσουν περισσώτερον καιρὸν ἢ νὰ τὸν λιτξεντζιάρουν¹, δίδοντάς του τὴν ἄδειαν διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς κυβερνήσεώς του εἰς ἄλλο μέρος, ἔγινε βαλλοταξίον καὶ ἐβγήκεν εἰς βοήθειάν του μία καὶ μόνη βάλλα, οἱ δὲ λοιπὲς δώδεκα ἐναντίον του, ὅθεν καὶ ἔμεινεν ἀποφασισμένον νὰ λιτξεντζιαρισθῆ καὶ νὰ τοῦ δοθῆ ἡ εἶδησις διὰ νὰ φροντίσῃ εἰς ἄλλο μέρος διὰ τὴν κυβέρνησίν του, ἀναχωρῶντας ἀπὸ τὰ ὁσπίτια τῆς ἐκκλησίας μας ὁμοῦ μὲ τὴν μητέρα του.»²

Περαιτέρω νεώτερα σημείωσις διὰ τῆς αὐτῆς χειρός: «Ὁ ἀνωτέρω Ἀναστάσιος Πετροπούλος Ζακύνθιος ὑπεκρίθη ὅτι θέλει νὰ μεσσεύσῃ διὰ Βενετιάν, ὅθεν τοῦ ἔκπιασαν καλέσσο [= ὄχημα] οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας μας διὰ νὰ τὸν πηγαίνῃ ἀνέξοδον μὲ τὴν μητέρα του εἰς Βενετιάν, τοῦ ἐδόθη καὶ ἰκανὴ βοήθεια ἐπὶ χεῖρας, αὐτὸς δὲ μεσσεύοντας ἀπὸ ἐδῶ ὑπῆγεν εἰς Πίζαν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ λατινοφρονήσας, τὸν δὲ καλεσσιέρην ἔστειλεν ἐδῶ μὲ γράμμα του ὅτι τὸν ἐλιτξεντζιάρησε μὴ θέλοντας νὰ πηγαίνῃ εἰς Βενετιάν καὶ ἔκαμε χρεία οἱ ἐπίτροποι μας νὰ πληρώσουν τοῦ καλεσσέρη τὸ ἓν τρίτον τοῦ συμφωνημένου μισθοῦ, ὁ δὲ ρηθεὶς Ἀναστάσιος καντήνησε τέλος πάντων γενόμενος φράρος νὰ στέκῃ ἐδῶ εἰς Λιβόρνον καὶ ἔστω εἰς ἐνθύμησιν τῆς κακοφροσύνης του.»³

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι οἱ δύο οὗτοι διδάσκαλοι ἐδίδαξαν τὰ στοιχειώδη μαθήματα εἰς τοὺς ἑλληνόπαιδας τοῦ Λιβόρνου⁴.

Ἄλλ' ἡ Κοινότης ἀπέβλεπεν εἰς τὴν εὐρύτεραν ἑλληνικὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων τῆς καὶ πρὸς τοῦτο ἴδρυσεν τὸ Ἑλληνομουσεῖον. Διὰ νὰ λειτουργήσῃ δὲ τοῦτο ὅσον οἷόν τε ἐντελέστερον ἐξέλεξε καὶ ἐπιστάτην. Ἴδου αἱ σχετικαὶ ἀποφάσεις καὶ εἰδήσεις:

«3]15 Φεβρουαρίου 1806. Πρὸς τούτοις ἐπροβάλθηκεν νὰ ἐκλεχθῆ ἀπὸ τὸ σύστημα τῶν δεκαῆξ ἓνας διὰ νὰ εἶναι ἐπιστάτης καὶ νὰ παρασταθῆ εἰς τὰς τοῦ Σχολείου μας χρείας, καὶ νὰ ἔχη νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν

¹ Licenziare=ἀπολύω.

² Ballotazioni, σ. 53.

³ Ballotazioni, σ. 53.

⁴ Τὴν 20 Ἰανουαρίου | 1 Φεβρουαρίου 1803 ἐζήτησεν ἡ Κοινότης τῆς ἐν Μεσσηνί πατέρων Νεόφυτον ὡς διδάσκαλον, ἀλλ' οὗτος δὲν ἤλθε. Τὴν 118 Μαρτίου 1805 ἀπεφασίσθη νὰ γραφῆ εἰς τὸν ἐν Παρισίοις πάτερ Θεοδόσιον ἢ νὰ ἔλθῃ ἀμέσως ὡς διδάσκαλος ἢ νὰ μὴ ἔλθῃ. Κατόπιν τούτου ἐξευρέθη ὁ Γρ. Παλιουρίτης συσταθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Ψαλλίδα εἰς τὸν Μιχ. Ζωσιμῶν. Περὶ Ballotazioni, σ. 90 καὶ 96 καὶ Ζεργλένην, Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 328—329.

καιρὸν εἰς τοὺς ἐπιτροπεύοντας τὰ ἀναγκαῖα καὶ κάθε τι περὶ τοῦ εἰρη-
μένου Σχολείου, καὶ ὠνομάσθησαν τέσσαροι ἦτοι . . . διὰ νὰ μένη ἓνας

ἀπὸ αὐτοὺς διὰ ἓναν μόνον χρόνον, καὶ ἀπερασμένης μπαλλοταζιόνε

διὰ τὸν κύρ Δημ. Κοτταξῆν εἰς τὸ ναὶ 10 εἰς τὸ οὐχὶ 5

διὰ τὸν κύρ Μιχ. Ζωσιμᾶν εἰς τὸ ναὶ 13 εἰς τὸ οὐχὶ 2 ἔμεινεν ἐκλε-
λεγμένος

διὰ τὸν κύρ Φίλιππον Κωστάζην εἰς τὸ ναὶ 12 εἰς τὸ οὐχὶ 3

διὰ τὸν κύρ Παναγιώτην Πάλλην εἰς τὸ ναὶ 9 εἰς τὸ οὐχὶ 6». ¹

«19]31 Ἰανουαρίου 1807. Πρὸς τούτοις ὁμιλήθηκεν διὰ τὸν ἐπιστά-
την τοῦ Σχολείου μας καὶ ἐκομφερμαρίσθηκεν ² διὰ ἄλλον ἓναν χρόνον ὁ
κύρ Μιχαὴλ Ζωσιμᾶς, ὅπου ἔμεινεν πέρσι ἐκλελεγμένος εἰς τοιαύτην ἐπι-
στασίαν » ³

Τὴν 15]27 Ἰανουαρίου 1810. Μεταξὺ τριῶν ὑποψηφίων προταθέντων
ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου τῆς Κοινότητος Μ. Ροδοκανάκη (οἱ ἄλλοι δύο ἦσαν
ὁ Θωμᾶς Σπανιολάκης καὶ ὁ Ἄνδρέας Ἀργυρόπουλος) ἐξελέγη ὁ Παναγι-
ώτης Πάλλης διὰ ψήφων 11, κατὰ 1, ἐπιστάτης διὰ τὸ 1810⁴. Ἦτο δ' ὁ
Πάλλης οὗτος μεγαλέμπορος, πατὴρ τῆς ποιητορίας Ἀγγελικῆς Πάλλη Βαρ-
θολομαῖη καὶ μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἑλλην. Βασιλείου Γενικὸς Προξενος
τῆς Ἑλλάδος ἐκεῖ. Φαίνεται δ' ὅτι ἐδείκνυε ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον πρὸς
τὰ γράμματα καὶ τὴν Σχολήν. «10]22 Φεβρ. 1810. Ἔτι ὁμιλήσεν ὁ κύρ
Παναγιώτης Πάλλης ὡς ἐπιστάτης τοῦ Σχολείου, ὅτι εἶναι χρεῖα διὰ τὸ
αὐτὸ Σχολεῖον νὰ καλλωπισθῆ καὶ ἀνοιχθοῦν τὰ παράθυρα διὰ περισ-
σότερον φῶς πρὸς ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ διδασκάλου, λοιπὸν
τοῦ ἔδωσαν ἄδειαν νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ κίμη ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ὠφελιμώ-
τερον περὶ τούτου.» ⁵

Τὴν 19]31 Ἰανουαρίου 1811 ἐπανεκλέγεται ὁ αὐτὸς διὰ «νὰ προβλέ-
ψη καὶ μερικὰ ἄλλα χροιαζόμενα βιβλία διὰ τὸ Σχολεῖον καὶ τοῦ ἐδόθη-
κεν ἡ ἄδεια νὰ τὸ βάλῃ εἰς ἔργον, πλὴν νὰ μὴ ἐξοδευθοῦν περισσότερον
ἀπὸ κέτζες ἑκατόν» ⁶. Καὶ ἐξακολουθητικῶς ἐξελέγετο ὁ Πάλλης μετὰ
ταῦτα.

Ἔτι ἡ Κοινότης ἀπεφάσισε τὴν ἀνάληψιν τῶν ἐξόδων τριῶν φοιτη-
τῶν, ὑποδεικνυομένων ἀπὸ τὰς Σχολὰς Χίου, Ἰωαννίνων καὶ Ἀθηνῶν,

¹ Ballotazioni, σ. 110—111.

² Confermarsi—ἐπιβεβαιουῦσθαι, ψηφίζεσθαι ἐκ νέου

³ Αὐτόθι, σ. 120.

⁴ Αὐτόθι, σ. 139.

⁵ Αὐτόθι, σ. 141.

⁶ Αὐτόθι, σ. 149.

γνωρίζομεν καὶ ἡμεῖς¹, δημοσιεύομεν δὲ περὶ αὐτῶν τὸ κατὰ τὸ 1816 συνταχθέν σχετικὸν πρακτικόν. Τὸ πρῶτον ἀλλοίωτε εἶχεν ἀγγελθῆ δι' Ἐρμού τοῦ Λογίου (1816, σ. 199—204) καὶ ἀφοδιῶς ἐξαρθῆ. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ προγενέστεραι ἀποφάσεις ἀγνωσθῆναι.

Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν ἐλήφθη τὴν «29 Ἰανουαρίου 1788 παλαιὸν [ἐνεκρίθη] ὁ κ. Ἰωάννης Μετοίτης μοραΐτης διὰ τὰ τοῦ δίδονται τρεκάνια ἄ τὸν καθέκαστον μῆνα εἰς βοήθειαν εἰς τὸ νὰ σπουδάξῃ» ἐν Πίζῃ τὴν Ἱατρικὴν². Ἐκτὸς ὁμως τῶν μετρονωμένων περιπτώσεων, τὴν 21 Φεβρουαρίου 1792 «ἐκρίθη εὐλογον νὰ γίνῃ ἐν σχέδιον περὶ τοῦ τρόπου εἰς τὸ νὰ ἔρχονται καὶ νὰ μαντενέρονται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας ἐξ νέοι ἐπιτήδευοι διὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν κλπ.»³. Τὴν 10|21 Ἀπριλίου 1792 ἐλήφθη ἡ σχετικὴ ἀπόφασις: «Πρὸς τούτοις ἀνεγνώσθη καὶ ἄλλο παρακινήτικόν γράμμα ἂν εὑρεθῆ εὐλογον πρὸς ὠφελίαν καὶ φωτισμὸν τῶν εἰς τὸν Λεβάντε ὁμογενῶν μας νὰ ἔρχονται τρεῖς νέοι ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ εἰς ἀπὸ τὸν Μορέαν καὶ εἰς ἀπὸ τὴν Χίον ἢ Σμύρνην, εἰδίμιοι τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου καὶ νὰ κάθωνται πέντε χρόνους εἰς τὴν ἐδῶ Πίζαν διὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ νὰ δίνωνται ἀπὸ τὴν κάσσαν τῆς Ἐκκλησίας μας ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν ἀνὰ πέτζα δέκα, ριάλια ὀκτὼ τὸν καθέκαστον μῆνα διὰ τὰ πρὸς τροφήν καὶ λοιπὰ χρειώδη τους καὶ παρὰ ταῦτα νὰ τοὺς δίνωνται καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ ἐδῶ ἐρχομοῦ τους καὶ μετὰ τοὺς πέντε χρόνους τὰ ἔξοδα τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεώς των διὰ τὸν Λεβάντε, μὲ συμφωνίαν νὰ εἶναι καλῶν ἠθῶν καὶ σεμνῆς πολιτείας μὲ εὐφύιαν διὰ τὰς ἐπιστήμας, ἔξω ἀπὸ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην καὶ μὲ συστατικὰ γράμματα ὡς διαλαμβάνει τὸ ρηθὲν παρακινήτικόν γράμμα ἀντιγεγραμμένον εἰς τὸ ἄνω ρηθὲν βιβλίον φύλλα 167, καὶ δὴ βαλλοτατζιόνος γενομένης ἐβγῆκαν βάλλες δεκατέσσαρες εἰς τὸ ναὶ καὶ μία εἰς τὸ οὐχὶ καὶ ἀκολούθως ἀπεφασίσθη καὶ ἐκυρώθη αὐτὸ τὸ ἐπαινετὸν καὶ θεάρεστον ἔργον.»⁴

Τώρα δὲν γνωρίζομεν ὅλων τὰ ὀνόματα ὅσοι ὠφελήθησαν τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως. Ἐκ τῶν Χίων εἰς ἣτο ὁ Ἰωάννης Τσελεπῆς, ὁ ὁποῖος καὶ ὠφέλῃσε τὴν Πατρίδα ὡς διδάσκαλος⁵. Τὴν 17|28 Ὀκτωβρίου 1794 «ὁ ρηθὲν γοβερναδόρος κύριος Κωνσταντῆς ἐδηλοποίησε . . . τὸν ἐδῶ ἐρχομὸν ἀπὸ Σμύρνης τοῦ νέου κυρίου Σεργίου Ἰωάννου Μωραΐτου μὲ σκοπὸν διὰ νὰ μάθῃ τὰς ἐπιστήμας τῶν νεωτέρων καὶ ὅτι ἔχει ἱκανὴν προκοπὴν

¹ Β ο λ ῖ δ η ς, Χιακὰ Χρονικά Δ' (1919), σ. 156—159.

² Ballotazioni, σ. 40.—Πίζα προφέρουν οἱ ἄλλοι Ἱταλοὶ καὶ ξένοι τὴν Pisa, τὴν ὁποῖαν ἀκούει τις εἰς τὴν Τοσκάνην μόνον Πίζα.

³ Αὐτόθι, σ. 52.

⁴ Αὐτόθι, σ. 53.

⁵ Β ο λ ῖ δ η ς, "Ἐνθ' ἄνωτ. Δ' (1919), σ. 160—162.

εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον» ¹, ὁμοφώνως δ' ἐγένετο δεκτὸς ὡς ὑπότροφος.

Τὴν 28 Ἰανουαρίου 1800 ἐνεκρίθη «να πάγη να σπουδάση εἰς Πίζαν ὁ ἱεροδιάκονος κύρ Ἰερεμίας», διὰ ψήφων 10 κατὰ 4 ². Ἀλλὰ τὴν 3 Ἰουλίου 1803 ἡ Κοινότης γράφει πρὸς τὸν ὑπότροφον ὅτι διακόπτει τὸ ἐτήσιον λόγῳ τῆς σκανδαλώδους του διαγωγῆς καὶ τῷ συνιστᾷ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ ληφθῶν ἐναντίον του μέτρα ³.

Τὴν 14|26 Ἀπριλίου 1800 ἐνεκρίθη «ὁ Κωνσταντῖνος Ἰω Μπαχώμης νὰ σπουδάσῃ τὰς ἐπιστήμας εἰς Πίζαν» (15 κατὰ 1), ἐνεκρίθη δὲ βοήθεια διὰ τὸν ἤδη σπουδάζοντα ἐκεῖ πάτερ Ἀγάπιον ⁴.

Τὴν 20 Ἰανουαρίου 11 Φεβρ. 1803 ἀπεφασίσθη νὰ ζητηθῇ ἡ τακτοποίησις τῶν πιστοποιητικῶν σπουδῆς τοῦ Χριστοφόρου Περβάνη «σπουδάζων ἐδῶ πρὸ τριῶν μηνῶν» ⁵.

Τὴν 13|25 Ἰουνίου 1805 ἐγκρίνεται ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος διὰ νὰ σπουδάσῃ εἰς Πίζαν ⁶.

Τὴν 28 Ὀκτωβρίου|9 Νοεμβρίου 1805 ἀποφασίζεται ἡ διακοπὴ τῶν ἐπιχορηγήσεων «ὡσὰν ὅπου ἐγινε τώρα Κοινὸν Σχολεῖον εἰς τὴν ἰδίαν Λιβόρνο με ἐξοδα τῆς Ἐκκλησίας» καὶ ἀποφασίζεται νὰ δοθῶν τὰ ἐξοδα τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τοὺς τότε ὑποτρόφους ⁷. Παρὰ ταῦτα, τὴν 9|21 Ἰουνίου 1809 προσλαμβάνεται προσωρινὸς ἐφημέριος ὁ πάτερ Διονύσιος Χατζηπαπᾶς ἱερεὺς, ἐλθὼν με πρόθεσιν νὰ σπουδάσῃ εἰς Πίζαν ⁸.

Κατὰ ταῦτα ἢ κατὰ τὸ 1816 ἐκδοσις νέας ἀποφάσεως περὶ τριῶν αὐτὴν τὴν φορὰν ὑποτρόφων (ἀντὶ πέντε) ἐξ Ἰωαννίνων, Χίου καὶ Ἀθηνῶν, ὠφείλετο εἰς τὸν λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ Γρηγορίου Παλιουρίτου ἐκπεσμὸν τῆς Σχολῆς εἰς γραμματοδιδασκαλεῖον. Ἐκ τῶν ὠφεληθέντων τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἠδυνήθη νὰ σημειώσω τοὺς ἑξῆς:

Τὴν 13 Μαΐου 1817 ἀπεφασίσθη νὰ γράψουν πρὸς τὸν Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιον εἰς Πίζαν, ὅτι συγκατατίθενται νὰ δώσουν φλωρία 8 τοῦ νόιου τοῦ αὐτόθι (Pisa) κυρίου Χαβρίκια, διὰ νὰ σπουδάσῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ Ἀθηναίου ὑποτρόφου, μὴ ὑποδειχθέντος ἔτι» ⁹.

¹ Ballotazioni, σ. 58.

² Ballotazioni, σ. 74.

³ Λ, 160.

⁴ Ballotazioni, σ. 75.

⁵ Αὐτόθι, σ. 91.

⁶ Αὐτόθι, σ. 106.

⁷ Αὐτόθι, σ. 107.

⁸ Αὐτόθι, σ. 137. Οὕτω διηκολόνετο ἡ σπουδὴ του, τῆς Πίζης ἀπεχούσης 20 μόνον χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ Λιβόρνου!

⁹ Ballotazioni, βιβλίον δευτέρων, σ. 30.

Τὴν 9 Αὐγούστου 1817 δίδεται εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Γλαράκην ἡ ἄδεια ἐκ Πίσης νὰ μεταβῆ εἰς Βευμαίρ, κατὰ συμβουλήν τοῦ Οὐγγροβλαχίας, «ὅπου τὰ μαθήματα διδάσκονται μὲ περισσοτέραν τάξιν καὶ μέθοδον»¹.

Τὴν 2 Ἰουλίου 1816 ὁ Κωνσταντῖνος Παλανίδης [Μπαλᾶνος], ἀρχιδιδάσκαλος τῆς πρώτης Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, συνιστᾷ πρὸς τὴν ἐν Λιβόρνῳ ἀδελφότητα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὸν ὑπὸ τῶν Ἰωαννίνων ὑποδειχθέντα ὑπότροφον! «Γεώργιος ὁ Παλανίδης, υἱὸς τοῦ ἐν Μακαρία τῇ λήξει γενομένου Δημητρίου ἱερέως καὶ μεγάλου οἰκονόμου, ἔγγονος τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀειμνήσου Παλάνου ἀρχιεπισβυτέρου καὶ ἀνεμῆμου»². Οὗτος ἐζήτησε φαίνεται αὔξησιν τῆς ὑποτροφίας, ἣν ἡ Κοινότης ἠρνήθη, προθυμοποιηθεῖσα δι' ἀποφάσεώς της τῆς 8]20 Ὀκτωβρίου 1817 νὰ καταβάλῃ τὰ ἐξοδα τῆς ἐκ Πίσης εἰς Ἰωάννινα ἐπιστροφῆς τοῦ Γε. Μπαλάνου³.

Τὴν 22 Δεκεμβρίου 1818 ἐνεκρίθη ὁ Γεώργιος Χριστοδοῦλον νὰ σπουδάζῃ εἰς Πίσαν φυσικομαθηματικὰ ἐπὶ τετραετίαν⁴.

Τὴν 2 Φεβρουαρίου 1821 εἰδοποιεῖται ὁ ἐν Πίσῃ σπουδάζων Σωτήριος Φιλιππίδης ὅτι τὴν 22 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἔληγεν ἡ τετραετία τῶν σπουδῶν του. Παρομοία εἰδοποιήσεις στέλλεται εἰς τὸν προμνημονευθέντα Ἀλέξ. Γλαράκην (δι' ὃν ἡ τετραετία τῆς ὑποτροφίας ἔληγε λήγοντος καὶ τοῦ Μαΐου 1821)⁵. Ὁ Γλαράκης ἐσπούδαζε τότε εἰς Γοτίγγην. Ἡ εἰδοποιήσις ἐπανελήφθη διὰ τὸν Φιλιππίδην τὴν 16 Ἀπριλίου 1821, ὅτε οὗτος εὗρίσκετο εἰς Παβίαν (Pavia) τῆς Λομβαρδίας.

Τέλος τὴν 4 Φεβρουαρίου 1822 στέλλεται ἡ τελευταία ἐξαμηνία εἰς τὸν ἐν Βονωνίᾳ (Bologna) Γεώργιον Γραμματάτην, διότι ἡ Ἐκκλησία ἀπεφάσισε τὴν διακοπὴν τῶν ὑποτροφιῶν⁶. Ἐίχεν ἐπέλθει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἡ Κοινότης ἐφρόντιζε περὶ τῶν εἰς τὴν Τοσκάνην καταφυγόντων ἑκατοντάδων προσφύγων!

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἐπισήμου αὐτῆς βοηθείας, παρείχεται καὶ ἄλλη ἐνίσχυσις ὑπὸ τῶν ἐν Λιβόρνῳ Ἑλλήνων εἰς πολυαρίθμους ἐν Πίσῃ φοιτη-

¹ Αὐτόθι, σ. 31.

² Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Συλλογὴ Ζερλέντη, σ. 175. Περὶ καὶ Διογ. Α. Ζακυθηνόυ, Κατάλογος τῆς Συλλογῆς Περικλέους Ζερλέντη, ΕΕΒΣ, ΙΓ' (1927), σ. 230—304, ἐν σελ. 288—289.

³ Ballotazioni, βιβλίον δεύτερον, σ. 31.

⁴ Αὐτόθι, σ. 35.

⁵ Αὐτόθι, σ. 46.

⁶ Αὐτόθι, σ. 55.

τὰς ὁμοεθνεῖς τῶν¹. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ζήσας κατόπιν ὡς φοιτητῆς καὶ εἰς τοὺς Παρισίους, ἐπιστέλλει ἐκεῖθεν εἰς Ἐρμῆν τὸν Λόγιον², διηγούμενος τὰς ἐλλείψεις τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης καὶ ἐνθουμούμενος τὴν ἡσυχον ἐν Πίσῃ φοιτητικὴν ζωὴν. Ἀποῦ ἐπαινέσει τὰ ἐν Ἑλλάδι ἰδρυθέντα σχολεῖα, λέγει: «Εἰς τὴν πρώτην τάξιν πρέπει νὰ θέσωμεν τοὺς ἐν Λιβόρνῳ παροικοῦντας ὁμογενεῖς. Τοῦτοι οἱ φιλόμουσοι Ἕλληνες, καίτοι ὀλιγάριθμοι, ἀπομεμακρυσμένοι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπολαμβάνοντες τὰ καλὰ τῶν φωτισμένων ἐθνῶν, δὲν ἐλησημόνησαν τὰ πρὸς τὸ Γένος καθήκοντά των. Ὅχι μόνον κατέστησαν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν μητέρα ὅλων τῶν ὁμογενῶν δυστυχῶν, καὶ τὴν εὐτρέπισαν μὲ σχολεῖον καὶ τὴν ἐντελεστέραν ἐκκλησιαστικὴν πομπὴν καὶ ὑπηρεσίαν, ἀλλ' ἐξέτειναν καὶ περαιτέρω τὴν φιλογένειάν των. Συλλογισθέντες ὅτι πρὸ πάντων ἔχομεν χρεῖαν μεγάλην διδασκάλων, καὶ ὅτι τοιοῦτοι δύσκολα προετοιμάζονται ἀκόμα εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσισαν τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα διὰ τρεῖς νέους σπουδαστάς, οἱ ὅποιοι νὰ ἐνασχοληθοῦν εἰς τὰ φυσικομαθηματικά καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, καὶ νὰ ἐπιστρέψουν ἔπειτα κατὰ χρέος διδάσκαλοι εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Χίον Εἰς δὲ τὴν Πίσαν εἶναι τὰ πάντα ἀναλογώτερα μὲ τὰς περιστάσεις μας Καὶ οἱ ἐν Λιβόρνῳ ὁμογενεῖς ἔμποροι περιθάλλουν ἐλληνικῶς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ εἰς διάστημα ἔτους ὀλοκλήρου κανεῖς τῶν σπουδαστῶν δὲν ἐστενοχωρήθη, ἐνῶ ἐνταῦθα (εἰς Παρισίους) εἰς ὀλιγώτερον διάστημα ἐπαραιτίρησα ὅλον τὸ ἐναντίον. Ἐκεῖ (εἰς Πίσαν) ἔχομεν τὸν ἅγιον καὶ σεβάσιμον ἀρχιερέα Ἰγνάτιον, σύμβουλον, ὁδηγόν, προστάτην καὶ πατέρα ὅλων τῶν ἐλληνικῶν τέκνων, καὶ ἡ βιβλιοθήκη τοῦ κυρίου Μόστρα εἶναι κοινὴ εἰς ὅλους τοὺς ὁμογενεῖς . . .».

ΣΤ'. ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

1. (*Ἐκκλησία Γραικο-ουνιτικὴ Via della Madonna. 1708*)

ΝΕΩΝ ΤΟΝΔΕ ΔΟΜΗΣΑΝ ΑΓΑΚΛΥΤΟΙ ΥΙΕΣ ΑΧΑΙΩΝ
ΘΕΙΟΤΟΚΩ ΜΑΡΙῆ ΔΑΠΑΝΗΣΙΝ ΙΔΙΑΙΣ ΑΧΑ΄
ΠΕΡΙΚΑΛΛΕΣΙ Δ' ΑΝΕΣΚΕΥΑΣΑΝ ΜΑΡΜΑΡΟΙΣΙ ΔΨΗ΄

¹ Ἐλεγχον τῶν λαβόντων διδακτορικὸν δ.πλωμα ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1842 ἐν Πίσῃ Ἑλλήνων, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων φοιτητῶν Ἑλλήνων μὴ γενομένων ὁμοῦς ἐκεῖ διδασκῶν, κατήρτισα δι' ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως τῶν σχετικῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχείων τῆς Πίσσης, ὅπου καὶ ἐγὼ ἠκροάσθην φιλολόγους καὶ ἱστορικούς κατὰ τὸ 1938—1939, ἐλπίζω δ' ὅτι θὰ παρουσιάσῃ οὗτος ἰκανὸν ἐνδιαφέρον ἐκδιδόμενος.

² Διατριβὴ C. Z. [Κάλβου Ζακυνθίου;] σταλεῖσα ἐκ Παρισίου τῇ α' Μαρτίου 1820, Ἐρμῆς ὁ Λόγιος 1820, σ. 434—448 καὶ 472—487.

2. (Παλαιὸν Νεκροταφείον*, 1778)

Η ΤΗΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΛΑΤΡΙΣ ΗΔ' ΕΠΩΝΥΜΟΣ
 ΤΩΝ ΕΞ ΕΩΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Τ' ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ
 ΓΡΑΙΚΩΝ ΑΜΙΚΤΩΝ ΤΑΙΣΤΕΚΤΩΝ ΑΥΤΟΧΘΟΝΩΝ
 ΚΕΚΤΗΤΑΙ ΤΟΝΔΕ ΠΡΟΣ ΤΑΦΗΝ ΩΡΙΣΜΕΝΟΝ
 5 ΜΕΛΩΝ ΕΑΥΤΗΣ ΕΚΛΙΠΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΒΙΟΥ
 ΚΑΙ ΝΥΝ ΔΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΣΣΟΝΤΟΣ ΔΙΑΝ
 ΛΑΜΠΡΩΣ ΜΕΓΙΣΤΟΥ ΤΟΥΣΚΙΑΣ ΔΟΥΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ
 ΤΟΥ ΔΙΟΠΟΛΔΟΥ ΑΡΜΟΔΙΟΝ ΤΩ ΤΟΠΩ
 ΠΡΟΣΘΕΙΣΑ ΚΑΛΛΟΣ ΠΑΣΙ ΚΟΙΝΩΣ ΑΓΑΠΗΝ
 10 ΣΤΕΡΓΟΙΝ (sic) ΠΑΡΑΙΝΕΙ, ΤΩΝΤΕ ΘΑΝΟΝΤΩΝ ΠΕΡΙ
 ΘΕΟΥ ΔΕΕΣΘΑΙ ΤΑΞΑΙ ΣΥΝ ΤΟΙΣ ΑΓΙΟΙΣ
 ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΨΟΗ' ΣΩΤΩΝ ΕΤΟΣ

3. (Ὅμοίως Παλ. Νεκροταφείον 1778).

Η ΤΡΙΦΑΟΥΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΛΑΤΡΙΣ ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΤΕ
 ΤΑΥΤΗΣ ΚΟΣΜΕΕΣΘΑΙ ΣΦΟΔΡΑ ΠΟΘΟΥΣ' ΑΝΕΡΩΝ
 ΓΡΑΙΚΩΝ ΕΥΣΕΒΕΩΝ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΙΣ ΤΗΔΕ ΠΑΡΟΙΚΩΝ
 ΝΕΥΣΕΙ ΤΟΥ ΑΝΑΚΤΟΣ ΚΤΗΣΑΤΟ ΤΟΝΔΕ ΤΟΠΟΝ
 5 ΕΚΔΗΜΟΥΝΤΑΣ ΕΟΥΣ ΙΝΑ ΦΑΙΔΡΩΣ ΕΝΤΑΦΙΑΖΗ
 ΝΥΝ Δ' ΩΣ ΕΙΘΙΣΤΑΙ ΤΟΥΔΑΦΟΣ ΑΝΑΛΟΓΩΣ
 ΚΑΛΛΙΝΟΥΣΑ (sic) ΠΑΡΑΙΝΕΙ ΑΥΤΗΣ ΠΑΣΙΝ ΑΔΕΛΦΟΙΣ
 ΤΟΥ ΘΥΟΥ (sic) ΔΕΕΣΘΑΙ ΕΙΝΕΚΑ ΤΩΝ ΝΕΚΥΩΝ
 ΑΨΟΗ' ΜΑΓΟΥ Α ΣΩΤΩΝ ΕΤΟΣ

4. (Νέον Νεκροταφείον, πρώην Via Erbosa, ἤδη Via Marco
Mastrucchi 1840)

ΑΚΟΥΣΑΤΕ ΤΑΥΤΑ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ
 ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΕΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝ
 ΟΙΤΕ ΓΗΓΕΝΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΥΙΟΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
 ΠΛΟΥΣΙΟΣ ΚΑΙ ΠΕΝΗΣ ΕΠΙ ΤΟ ΑΥΤΟ.

Δαυὶδ ψαλμὸς ΜΗ' 48

* Ἐπὶ μαρμαρίνων πλακῶν, ἃς εὐρών ἠγόρασεν ἐσχάτως ὁ ὑποπρόξενος κ. Benvenuto, προσιθέμενος νὰ ἐντοιχίσῃ αὐτὰς καταλλήλως, διὰ νὰ διασωθῶν.

Ἐπιγρ. 2 στ. 10 στέργειν . . .

Ἐπιγρ. 3 στ. 8 τοῦ θείου δέεσθαι . . .

LA NAZIONE GRECA DI RITO ORIENTALE
ERESSE L'ANNO MDCCCXXX*

5. (Δεξιὰ τῆς προσόψεως τῆς Ἐκκλησίας Ἀγ. Τριάδος
Via S. Antonio 2, 1908)

ΕΤΕΙ ΑΨΞ'

ΕΝΘΑΔΕ ΑΦΑΥΗΣ ΕΝ ΕΥΤΕΛΕΣΙΝ ΟΙΚΟΙΣ ΚΕΚΡΥΜΜΕΝΗ
ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΙΕΡΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ

ΑΝΕΓΗΡΕΤΑΙ (sic)

ΕΤΕΙ ΑΠΗ'

5 ΓΕΩΡΓΙΟΣ Μ. ΜΑΥΡΟΓΟΡΑΤΟΣ ΚΟΜΗΣ ΜΙΧΑΗΛ Ε.

[ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ—ΡΑΛΛΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α. ΜΥΛΩΝΑΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΙ

ΕΙΣ ΕΛΑΦΟΣ ΚΑΘΑΙΡΕΘΕΝΤΩΝ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕ ΟΙΚΗΜΑΤΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΑ (sic) Τ'ΑΡΩΓΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΩΝ

ΩΝ ΕΠΑΞΙΩΣ Ο ΚΟΜΗΣ ΡΟΣΟΛΙΝΟΣ ΟΡΛΑΝΔΟΣ ΠΡΟΤ-

[ΣΤΑΤΑΙ

10 ΤΟΝ ΟΙΚΟΝ ΚΥΡΙΟΥ ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΑΝ Τ' ΕΚΑΛΩΠΕΙΣΑΝ (sic).

6. (Ἀριστερὰ τῆς αὐτῆς προσόψεως. 1908)

L' ANNO MDCLX

QUI SORGEVA DA MISERE CASE

LA CHIESA GRERO ORIENTALE ORTODOSSA

E NEL MCMVIII

5 GIORGIO MAVROCORDATO MICHELE RODOCHANACHI

[RALLI

E NICOLA MILONA GOVERNATORI

I CIRCUSTANTI EDIFICI ABATTUTI

COL VALIDO AIUTO DEI REGI SPEDALI RIUNITI

A CUI ROSOLINO ORLANDO SAVIEMENTE PRESIEDE

10

LA CASA DEL SIGNORE

RESTAVRAVANO ED ABELLIVANO

* Τὸ Νεκροταφεῖον ἔχει κοινὸν φυλακεῖον μετὰ τοῦ παραπλευρῶς Ὀλλαν-
δικοῦ, ὅπου ἡ ἐπιγραφή «La Nazione Ollandese Alemana. | eresse | l'anno
MDCCCXXX | La vostra vita ! è un correre alla Morte».

4α [μετεγγραφή]

1 (1757)*

S: M: D:¹

Ἡ μεγαλοπρεπὲς Αὐτοκρατορία ἡ καισαρική, κατὰ τὰ προνόμια τοῦ Γερᾶν Δοῦκα Φερδινάνδου πρώτου: 10 Ἰουνίου 1593: Συμφωνεῖ εἰς Λιβόρνο, τῶν Ρωμαίων τῆς διαφορετικῆς συγκοινωνίας, ἀπὸ τὴν Γραικοκαθολικὴν, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ μεταχειριστεῖν μὲ τοὺς κάτωθεν τρόπους.

[α'] Νὰ κτίσῃ μίαν ἐκκλησίαν, ὅπου νὰ συνάγωνται ἀπὸ ἐξοδά τους.

[β'] Νὰ ἔχη αὐτὴ δύο πόρτες, μίαν ἔξω εἰς τὴν κοινὴν στρατάν χωρὶς κανένα σημεῖον ἱερόν, οὔτε γεγραφὴν, καὶ παρόμοιαν εἰς τὰ πάντα ὡσάν τῶν ἄλλων σπατίων; καὶ ἄλλην ἀπὸ μέσα εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἠμποροῦν νὰ βάνουν ὅτι ἔχουν καὶ οἱ ἄλλες ἐκκλησίες.

[γ'] Νὰ μὴ ἔχη καμπάνες εἰς τὸ φανερόν, οὔτε ἄλλα σήμαντρα νὰ συμμαζώνουν τὸν λαόν.

[δ'] Νὰ μὴν χαιρεται καμμίαν φάλαξιν, οὔτε τοπικὴν, οὔτε σωματικὴν, οὔτε πειστικὴν (sic)².

[ε'] Νὰ ἐφημερεύεται, ἀπὸ ἓναν ἐφημέριον τοῦ αὐτοῦ ῥιτοῦ (rito), νὰ τὸν ἐκλέγουν αὐτοί, μὲ χρέος κάθε φορὰν νὰ παρουσιάζῃ τὰς χειροτονίας του εἰς τὸν σεκρετάριον τῆς ρεγκέντζας.

[ς'] Νὰ γράφονται οἱ αὐτὲς χειροτονίες ὕστερα ἀπὸ τὴν βασιλικὴν βλέψιν, εἰς τὴν Καγκελλαρίαν τῆς Λιβόρνου.

[ζ'] Νὰ εἶναι ἡ αὐτὴ ἐκκλησία εἰς τὰ πάντα ἀνυπότακτη, εἰς τὴν ἄλλην γραικοκαθολικὴν, ὅπου εὐρίσκεται εἰς Λιβόρνο, τόσον διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὡσάν καὶ διὰ τὰ ὑποστατικά, ὅπου ἠμπορεῖ δικαίως νὰ ἀποκτήσῃ, εἰς τρόπον ὅπου, οἱ ρωμαῖοι τῆς μιᾶς συγκοινωνίας νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ λαβαίνουν κανένα χάρισμα, ἢ βοήθειαν, ἐλεημονητικὴν τῆς ἄλλης.

[η'] Νὰ ἔχουν χρέος ὅλοι οἱ ρωμαῖοι, ὅπου θέλουν νὰ ζήσουν, εἰς τὴν συγκοινωνίαν τούτης τῆς ἐκκλησίας νὰ γράφονται οὕτως ἀπὸ τὸν ἐφημέριον, καὶ νὰ φυλάττεται πάντοτε ἡ γραφὴ, διατὶ εἰς κάθε καιρὸν νὰ φαίνεται ἡ πίστις, ὅπου ἐβάσταξαν εἰς Λιβόρνο.

[θ'] Νὰ μὴν ἠμποροῦν οἱ ρωμαῖοι γραμμένοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν Γραι-

* Δὲν μεταφράζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐγγράφου, ἔχουσα ἰταλιστὶ οὕτω:

Sua Maestrà Imperiale in aumento e per la giusta esecuzione del suo motu proprio del di 14 Luglio 1757 in cui accorda a' Greci di rito non unito abitanti nel suo Porto di Livorno la Chiesa della loro Comunione, dopo aver sentito l' Archivescovo di Pisa, commanda che si eseguiscono gl' infrascritti canoni.

«587 eseg. della filza 1165 dell' Archivio del R^o Diritto, Firenze».

¹ Sua Maestà Imperiale.

² reale=πραγματικὴν.

κοκαθολικὴν νὰ δέχωνται διὰ καμμίαν ἀφορμὴν καὶ τίτλον, εἰς τὰς παρρησίας τῆς πίστεως, ἂν δὲν φέρουν τὴν ἀπόδειξιν πῶς νὰ ἐγράφθησαν με ψευτίαν εἰς τὴν ἄλλην, καὶ ἂν δὲν κάμωσιν νὰ γραφθοῦν, εἰς τὴν ἄνω διωρισμένην γεγραφήν.

[ι'] Νὰ ἔχουν ὅλην τὴν ἄδειαν οἱ Ῥωμαῖοι τούτης τῆς συγκοινωνίας, με τὴν θέλησιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Πίζας, νὰ γυρίζουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Γραικοκαθολικὴν, με τὸ νὰ κάνουν νὰ σβήνωνται ἀπὸ τὴν γεγραφήν τῆς ἄλλης.

[ια'] Νὰ μὴν ἔχη ἐξουσίαν, οὔτε ἡ μία, οὔτε ἡ ἄλλη Ἐκκλησία νὰ ἐξετάσῃ κανέναν ἀνθρώπον καθε λογιῆς τάξεως, διὰ πράγματα τῆς πίστεως ὅπου ἀκολούθησαν ἔξω ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς μεγαλοπρεποῦς Αὐτοκρατορίας:

Ἐδόθη εἰς τὴν Ῥεγγέτζαν εἰς τὰς 14: Ἰουλίου 1757:

Κα/ Τερνακουίντζης

Κα/ Ρ. Παντολφίνης: (sic)

9αβ—10α

2 (1760) *

Α' Ἡ πνευματικὴ στάσις τῶν Ῥωμαίων, τῶν νῦν κατοικούντων εἰς Λιβόρνο, ἀναμεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἢ θρησκειῶν, ὅπου εἶναι δοσμένες, πρέπει νὰ διορισθῇ με τὴν γνώμην καὶ ἐξουσίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Πίζας καὶ μίαν φορὰν ὅπου διορισθῇ:

Β' Νὰ ἐκπληρωθῇ εἰς τὸ ἐξῆς ἡ γραφὴ τοῦ μότου πρόπριου· εἰς τὰς 14 Ἰουλίου 1757: εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὅπου διορίζει ὅτι τὰ πρόσωπα γραμμένα εἰς τὴν μίαν ἐκκλησίαν νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ ἀπερνοῦν εἰς τὴν ἄλλην· χωρὶς τὸ φανερὸν θέλημα τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ φαίνεται εἰς τὰ βιβλία τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

Γ' Ὅλοι οἱ Ῥωμαῖοι ὅπου πάλιν φθάσουν μὴ ὄντας γραμμένοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ῥωμαϊκὴν τοῦ ῥίτου ἐνωμένου τῆς Λιβόρνου, ἐπάνω εἰς τὴν πίστιν, νὰ ἔχουν ὅλην τὴν ἄδειαν, ὅπου ἔχει τάξει ὁ Γραν Δουκάς Φερδινάνδος εἰς τὰ περιβιλέγια τῶν 1593: ὅλων τῶν ἐθνῶν ὅπου ἔρχονται νὰ κάμουν τὴν πραγματείαν καὶ ὁ γοβερναδύρος τῆς Λιβόρνου νὰ διαφεντεύῃ αὐτὸ τὸ δικίττο τους, ἐναντίον εἰς καθέναν καὶ εἰς ὅλα τὰ κάζα καὶ τρόπους, διὰ ἐκεῖνο ὅπου ἀκολούθησεν ἕως τώρα.

Δ' Τὸ μότου πρόπριο 14 Ἰουλίου 1757 εἰς τὸ ὅποιον ἐδιωρισθῇ ὅτι ἡ ἐκκλησία νὰ μὴν ἔχη τὴν πόρτα ἐπάνω εἰς τὴν κοινὴν στράταν, πρέπει νὰ ἀγροικιέται, καὶ εἰς τὸ κάζο ὅπου νὰ ἀγροικιέται μία πόρτα νὰ ἦταν πλαγίως, ὅπου νὰ ἔχη ἐμπροστέν τῆς ἓνα βεστίνμπολο, ὅπου νὰ εἶναι ἀντίκρυ εἰς τὴν πόρταν, ὅπου νὰ δίδῃ ἐπάνω εἰς τὴν κοινὴν στράταν.

Ε' Ἡ αὐτὴ ἐκκλησία νὰ εἶναι ἡ ἄνορία ὅλων τῆς θρησκείας τῆς, καὶ οἱ ἐφημέριοι ὅσον διὰ τὰ δρέττα τῆς ἄνορίας κάνουν με αὐτοὺς τὸ ὅμοιον,

καθὼς συνηθοῦν νὰ κάμουν μὲ τοὺς ἄλλους ἑτεροδόξους.

Σ' Ὁ ἐφημέριος, ὁποῦ εἶναι καθὼς εἰς τὸ μύτου πρόπριον, νὰ ἔχη ὅλην τὴν ἄδειαν νὰ δίδῃ τὰ μυστήρια κατὰ τὴν λειτουργίαν του εἰς ὅλους τῆς θρησκείας του, δικαίως γραμμένους, νὰ μὴ ἴμπορῇ ὅμως νὰ δίδῃ ἐκεῖνο τοῦ στεφανώματος, ἂν εἶναι ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη δια 19β φορετικοῦ ρίτου καὶ ρελιγκιὸς χωρὶς φανερόν θέλημα τοῦ γοβερναδόρου τῆς Λιβόρνου, ὁποῦ εἰς αὐτὸν τὸν πᾶντον νὰ ἔχη νὰ πηγαίνη συμφώνως μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Πίζας.

Ζ' Ὁ ἐφημέριος νὰ ἔχη χρέος διὰ ἐδικήν του ἐπιστάσιαν νὰ κρατῇ εἰς τρόπον ἀποδεικτικὸν τέσσερα βιβλία, τὸ πρῶτον νὰ γράφῃ τὰ ὀνόματα ὄλων ἐκείνων ὁποῦ εἶναι εἰς Λιβόρνο τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, σημειώνοντας τὴν πατρίδα τους, τὴν ἡμέραν καὶ τὸν χρόνον ὁποῦ γράφονται ὁποῦ εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς γιουριδιτζιὸ στου [=τους] τὸ δεύτερον διὰ τὰ στεφανώματα, νὰ ἀποδείξῃ τὴν τεκνολογίαν τὸ τρίτον διὰ τὰ βαπτίσια, νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως, τὸ τέταρτον διὰ τοὺς νεκρούς, διὰ ἐκείνην τῆς θανῆς.

Η' Τὰ αὐτὰ ρεγγίστρα καὶ ἡ πίστις τοῦ ἐφημερίου, μὴν ἔχοντας ποτε κανένα ἄλλο ἐναντίον, νὰ κάνουν τὴν ἴδιαν ἀπόδειξιν, διὰ ὅλα τὰ δικαιολογήματα τῶν ῥεγγίστρων καὶ τῶν πίστεων τῶν ἐπιλοίπων ἐφημερίων.

Θ' Ὁ Γοβερναδόρος τῆς Λιβόρνου, νὰ ἔχη κάθε διρέττον καὶ ἐξουσίαν νὰ περιλάβῃ τὰ αὐτὰ βιβλία, ὅλες τὲς φορὲς ὁποῦ γνωρίσει ἀναγκαῖον.

Ι' Ὁ ἐφημέριος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας νὰ ἔχη ὅλην τὴν ἄδειαν νὰ ἀγιάζῃ τῶν Φώτων τὰ ὀσπίτια καὶ τὰ ἀργαστήρια ἐκείνων ὁποῦ εἶναι ὑποσχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν του, καὶ νὰ πηγαίνη τὴν κοινωνίαν εἰς τοὺς ἀρρώστους τῆς θρησκείας του, εἰς τὰ ὀσπίτια, νὰ ἴμπορῇ νὰ φορῇ τὰ ἱερά του καὶ νὰ κἀνῃ ὅλην τὴν παρηρησίαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁποῦ ἐρμηνεύει ἡ λειτουργία του εἰς καιρὸν ὁποῦ κἀνει τὴν τέχνην τοῦ ἐφημερίου εἰς τὰ ὀσπίτια τους, καὶ νὰ εἶναι ἐμποδισμένον νὰ τὴν κἀνῃ εἰς τὲς κοινὲς στράτες, διὰ κάθε πρόφασιν καὶ αἰτίαν.

ΙΑ' Αὐτὴ ἡ ἐκκλησία νὰ ἔχη τὸ διρέττο ἀπὸ τὰ θαφτῖα τους μέσα εἰς τὴν περιοχὴν ἕως ὁποῦ μὲ τὸ πρεπούμενον θέλημα θέλουν λάβει ἓνα κοιμητήριον ἔξω ἀπὸ τὴν χώραν, καθὼς ἔχουν τὰ ἄλλα ἔθνη ὁποῦ κατοικοῦν εἰς Λιβόρνο.

ΙΒ' Τὰ λείψανα ἐκείνων ὁποῦ ἀπεθαίνουν εἰς τὴν θρησκείαν τους νὰ τὰ ἐβγαίνουν τὴν νύκτα χωρὶς καμμίαν παρηρησίαν, οὔτε κοσμικὴν οὔτε ἐκκλησιαστικὴν, νὰ ἴμπορῇ ὅμως ὁ ἐφημέριος νὰ τὰ συνδροφεύῃ, χωρὶς ἱερατικὸν φόρεμα, καὶ χωρὶς πετραχήλι, ἂν θέλῃ.

ΙΓ' Νὰ τοὺς εἶναι δοσμένα ἀπάνου εἰς τὸ σκέπασμα ὁποῦ σκεπάζει τὸ λείψανον καὶ εἰς τὸ καδελέττο ὅλα τὰ συνειθισμένα σημεῖα, ὁποῦ νὰ

φανερόνουν τὸν ἀπεθαμένον χριστιανόν, καὶ ὅλες οἱ χριστιανικὲς ἀκολουθίαις ὅπου συνηθοῦν νὰ γίνωνται εἰς τὰ λείψανα κατὰ τὴν λειτουργίαν τους καὶ ἡ παρησία τῶν λειψάνων καὶ λυπημένων κατὰ τὸν νόμον τῆς λύπης· μέσα | 10α ὅμως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησίας μόνον.

ΙΑ' Οἱ ἱερεῖς τῆς θρησκείας τους ἔξω ἀπὸ τὸν ἑφημέριον νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ λειτουργοῦν παρὰ εἰς τὸν τόπον του καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐπιμέλεια, ὅτι ἡ ἐκκλησία νὰ μὴν χωριστῇ μετὰ τὸν κρυφὸν σκοπὸν νὰ πολλαπλασιάσων αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς καὶ αὐτὲς οἱ λειτουργίαις, ὅπου δὲν συμφέρει νὰ εἶναι δοσμένοι εἰς τὸ Λιβόρνον. ἔξω ἀπὸ τὸ ζυτὸν τους, δὲν συγχωρεῖ περισσότερον ἀπὸ μίαν λειτουργίαν τὴν ἡμέραν, εἰς κάθε ἐκκλησίαν.

Τὸ παρὸν μῶτον πρόριον μετὰ τὸ καθολικὸν τῶν κανόνων νὰ σταλθῇ εἰς τὴν Σεκρεταρίαν τῆς Γιουριδιτζιὸς καὶ ἀπὸ τὸν Σεκρετάριον τοῦ βασιλικοῦ διρέττου του, σενατόρον Καβαλιέρ Ρουσελάην νὰ σταλθῇ μία κόπια καθολικῆ τοῦ Γοβερναδόρου τῆς Λιβόρνου, διὰ νὰ τὴν φυλάττη εἰς τὸ κριτηρίον του, καὶ νὰ δώσῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ὄρδινα διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν.

Ἐδόθη εἰς τὴν Ρεγγέντζα: 7 Αὐγούστου 1760

Ὁ πριὸρ ἀντινόρις: Ρομπέρτος Πανδολφίνης

3 (1768—1775)

Κῶδιξ: Partiti e Ballottazioni della Chiesa

Greca La SSma Trinità

νεωτέρω χειρὶ: Ἔτος 1768—1816 Βιβλίον ἀριθ. 1.

σελ. 1—3 ἄγραφος, εἶτα ἀριθμεῖται ἀπὸ 1—56, 56—174, ἔπονται δύο σελίδες μὴ ἀριθμηθεῖσαι.

σ. 1: Εἰς δόξαν τῆς Ἁγίας Τριάδος

1768, Αὐγούστου 16]5. Σήμερον σήμερον ἔγινεν ἐκλογὴν ἀπὸ ἀδελφούς εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἐκλέφθησαν (sic) μετὰ ὁλονων τὴν εὐχαρίστησιν, ἦγουν

ὁ κὺρ Θεοδώρης Μπέτζος πρῶτος μπάλλες ὄχι Νο 16 καὶ ναὶ 39

ὁ κὺρ Δημήτριος Σγουῖρος δεύτερος ὁμοίως * * 17 * * 38

ὁ κὺρ Γεώργιος Μπαϊκούσης τρίτος * * * 23 * * 31

ὁ κὺρ Ἰωάννης Σταματάκης τέταρτος * * * 35 * * 29

τῶν ὁποίων οἱ παλαιοὶ ἐπιτροποὶ κὺρ Χριστόδουλος Κωστάκης καὶ Γεώργιος Κουλόπουλος τοὺς παραδίδουν τῶν ἰδίων τὰ ὅσα ἔχει ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία μας κινητὰ καὶ ἀκίνητα, καθὼς ἕνα πρὸς ἕνα κάτωθεν σημειώνοντα

μὲ ὑπόσχεσιν πάλιν κατὰ καιρὸν νὰ ἔχουν νὰ κάμουν ὁμοίως καὶ οἱ ἄνωθεν.

Ἰνβεντάριον διὰ τὰ σκευή καὶ εἰκονίσματα καὶ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας ἡγουν [ἔπεται ὁ πίναξ ἀκολουθοῦν σημειώσεις περὶ ἐκλογῶν καὶ παραδόσεως τῶν κινητῶν εἰς σ. 9].

σ. 10—11

1775 Ὀκτωβρίου 17]28 Λιβόνο

Διὰ νὰ ἐτελειώθησαν πρὸ ἡμερῶν θεία βοήθεια τὰ καπίτολα, ἦτοι οἱ διαταγές καὶ συνθήκας διὰ τὴν ἐδῶ Ἐκκλησίαν καὶ Συναδελφότητα τῶν Ὀρθοδόξων Γραικῶν τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος συνισταμένης ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς Ὑπεραγίας Τριάδος, μὲ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς Βασιλικῆς Ὑψηλότητος τοῦ Γαληνοτάτου Μεγάλου Δουκὸς τῆς Τοσκάνας Πέτρου Λεοπόλδου ὅπου Κύριος ὁ Θεὸς νὰ τὸν διαφυλάττη. Οἱ συναδελφοὶ τῆς αὐτῆς ἀνατολικοὶ Γραικοὶ καὶ κάτοικοι εἰς τὴν παροῦσαν πόλιν, θέλοντες ὀλοφύχως νὰ βάλουν εἰς ἔργον ἀκολουθοῦντες τοὺς ἐν αὐταῖς κανόνες καὶ τάξεις, ἀπεφάσισαν νὰ κάμουν τὴν παροῦσαν κοινὴν σύναξιν ὅθεν καὶ πρὸ ἡμερῶν ἐμήνυσαν μὲ ἔγγραφα πιττάκια ὄλων τῶν κάτωθεν γεγραμμένων συναδελφῶν, συναριθμουμένων εἰς Ν° 48 ἦτοι τεσσαράκοντα ὀκτώ.

Γεώργιος Κωνστάκης
 Λεονῆς Πρασακάκης
 Δημήτριος Πετροκόκκινος
 Λορέντζος Κοκκίνης
 Χριστόφορος Κονιάλης
 Θεόδωρος Μπέτζου
 Δημήτριος Κονταχτζῆς
 Ἀλεξανδρῆς Πετρηνὸς
 Δημήτριος Δημουλάς
 Δημήτριος Σιώκος
 Ἰωάννης Θεμελιῆ
 Γεώργιος Δρόσου
 Μανόλης Παρδαλάκης
 Ἰωάννης Μπρακάτζης
 Ἀναστάσιος παπᾶ Πάνου
 Νικόλαος Δελαμάρες καὶ ἐπίτροπος
 Ἀθανάσιος Ἡλίας »
 Ἰωάννης Ἀργύρη Βρετὸς
 Χ: Δημήτριος Μαρκάκης
 Θεόδωρος υἱὸς τοῦ αὐτοῦ
 καθ: Παναγιώτης Ἀλεξιανοῦ
 Φίλιππος Πάγκαλος

Χριστόφορος Σταματάκης
 Ἰωάννης Πάνου
 Παναγιώτης Νικολάου Πάνου
 Χριστόφορος Ζούκη
 Γεώργιος Τζατζαράγκος
 Παναγιώτης Ζεγαριώτης
 Χριστόφορος Παράσκη
 Στέργιος Ραφτάνης
 Χριστόφορος υἱὸς του
 Ἀντώνιος Δήμου
 Χριστόφορος Μπαϊκούση
 υἱὸς τοῦ φίλου Μπαχώμη
 Στέργιος Μπαχώμης
 Νικόλαος Τουρτοῦρης
 Δημήτριος Σγοῦρος
 Ἡλίας Φάχρο (;)
 Μανόλης Μοσχονᾶς
 Ἰωάννης Γρηγορίου Γαῦναρης
 Ἰωάννης Φωκιανὸς
 Ἀνδρέας Ἀλευριώτης
 Παναγιώτης Δήμου
 Χ" Νικόλαος Κύριος

Εὐστάθιος Μοσπινιώτης
Ἰωάννης Σταματάκης

Γεώργιος Μπότζης
Τριαντάφυλλος Κατσαρός

Ἀπὸ ὄλους τοὺς εἰρημένους συναδέλφους ἐσυνάχθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης κοινῆς συνάξεως μόνοι οἱ τριάκοντα ἑπτὰ, οἱ δὲ ἄλλοι ἔλειψαν διὰ ἀσθένειαν καὶ τινὲς διὰ ἀναγκαίαν ὑπηρεσίαν· καὶ λοιπὸν οἱ ἀνωτέρω συναχθέντες Νο 37 κοινῇ γνώμῃ ἔκαμαν καὶ τοὺς ἀνέγνωσε μεγαλοφώνως ὁ Τριαντάφυλλος Κατσαρός τὰ εἰρημένα Καπίτολα τῆς Ἐκκλησίας καὶ συναδελφότητός μας καὶ ἐφεξῆς κατὰ τὸν ἐν αὐτοῖς κανόνα, ἀπεφάσισαν ὁμοφώνως νὰ κάμουν τὴν ἐκλογὴν τῶν δεκαεξί. Ὅθεν ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Τριάδος ὀνομάτισε ὁ κ. Νικόλαος Δελαμάρε ὡς ἐπίτροπος ὁποῦ ἦτον τοὺς κάτωθεν καὶ ἐμπαλλοτάρισαν κατὰ τάξιν. . . .

Ἀπὸ δὲ τοῦς ὡς ὀπισθεν μπαλλοταρισθέντας συναδέλφους δεκαοκτὼ ἔμειναν κυρωμένοι μὲ τὲς περισσότερες μπάλλες οἱ κάτωθεν διὰ τὸ σύστημα τῶν 16.

Δημήτριος Πετροκόκκινος, Ἰωάννης Θεμελῆ, Φίλιππος Πάγκαλου, Δημ. Σγουῖρος, Θεόδωρος Μπέτζος, Γεώργιος Δρόσου, Ἰωάννης Σταματάκη, Στέργιος Μπαχώμης, Δημήτριος Κονταχτζῆς, Μανουῆλ Παρδαλάκης, Ἰωάννης Πάνου, Στέργιος Ραυτάνης, Ἰωάννης Ἀργύρη Βρετός, Ἰωάννης Μπρακάτζης, Γεώργιος Τζατσαρέγκος, Τριαντάφυλλος Κατσαροῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δεκαεξί ὀνομάτισεν ὁ κ. Νικόλαος Δελαμάρες διὰ νέους ἐπίτροπους τοὺς κάτωθεν ὀκτώ, δύο διὰ κάθε ὀφρῖκιον καὶ ἐμπαλλοταρίσθη ὁ καθεὶς ξεχωριστὰ κατὰ τὰ καπίτολα εἰς τὸν κάτωθεν τρόπον:

Διὰ κοβερναδῶρον ἐμπαλλοτάρισαν

τὸν κ. Θεόδωρον Μπέτζον καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μπ. 32 καὶ ἐναντίον του μπ. 4 διὰ νὰ ἐμίσειευσεν ὁ Ἀνδρέας Ἀλευριώτης καὶ δὲν ἦτον εἰς τὴν αὐτὴν μπαλλοτατζιόν.

τὸν κ. Ἰωάννην Ἀργύρη Βρετὸν καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μπ. 19 καὶ ἐναντίον του μπ. 17 ὅθεν ἔμεινεν ὁ κ. Μπέτζου.

Διὰ πρῶτον κονσιλιέρην ἐμπαλλοτάρισαν

τὸν κ. Δημήτριον Πετροκόκκινον καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μπ. 29 καὶ ἐναντίον του μπ. 6.

τὸν κ. Στέργιον Ραυτάνην καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μπ. 20 καὶ ἐναντίον του μπ. 15. ὅθεν ἔμεινεν ὁ κ. Πετροκόκκινος.

Διὰ δεύτερον κονσιλιέρην καὶ κασσέρην ἐμπαλλοτάρισαν

τὸν κ. Δημήτριον Κονταχτζῆν καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μπ. 24 καὶ ἐναντίον του μπ. 11.

τὸν Τριαντάφυλλον Κατζαρόν καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μ. 28 καὶ ἐναντίον του μ. 7. ὅθεν ἔμεινεν αὐτός.

Διὰ τρίτον κονσουλέρην ἐμπαλλοτάρισαν

τὸν κ. Στέργιον Μπαζομήν καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μ. 24 καὶ ἐναντίον του μ. 12.

τὸν κ. Ἰωάννην Σταματάκη καὶ ἐπῆρεν εἰς βοήθειάν του μ. 27 καὶ ἐναντίον του μ. 9. ὅθεν ἔμεινεν αὐτός.

Καὶ λοιπὸν ἐπροτιμήθησαν διὰ νέοι Ἐπίτροποι καὶ ὁφρικαῖοι οἱ κάτωθεν τέσσαρες [ἔπονται τὰ ὀνόματα] πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ρηθέντες πρώην ἐπίτροποι κ. Νικόλαος Δελαμάρε καὶ Ἀθανάσιος Ἡλίας ἔχουν νὰ παραδώσουν τὸν λογαριασμὸν τῶν ὧσων ἐνήγγησαν εἰς τὴν ἐπιτροπίαν τους, παίρνοντας καὶ δίδοντας διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Συναδελφότητος ὁμοῦ μὲ τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια, βιβλία, γράμματα καὶ κάθε ἄλλο πρᾶγμα τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ καπίτολα.

Ἡ δὲ χάρις τῆς ὑπεραγίας τριάδος νὰ φωτίσῃ καὶ δυναμώσῃ τοὺς αὐτοὺς νέους ἐπιτρόπους νὰ ἐνεργήσουν τὰ ὁφρικὰ τους μὲ ὄλην τὴν προθυμίαν ἐπιμέλειαν καὶ ζῆλον, κατὰ τὴν κοινὴν ἐλπίδα τῶν συναδελφῶν ὅπου τοὺς ἐκλεξαν εἰς δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ ἔπαινον τοῦ Γένους, **ἀμήν.**

σ. 12:

Ἄκολουθοῦν τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια ὅπου ἀφιερώθησαν ἀπὸ τὴν **Ἱμπερατρίτζε τῆς Ρωσίας Μεγάλην Αἰκατερίνην:**

Ἐν εὐαγγέλιον μέγα εἰς τὸ ἱλλυρικὸν ἰδίωμα ἀσημοκεχρυσωμένον καὶ ἓνας σταυρὸς μέγας ἀσημοκεχρυσωμένος. Ἐν ἱερὸν ποτήριον μὲ τὸν δίσκον του καὶ ἀστερίσκον του καὶ ἄλλους δύο μικροτέρους δίσκους ὅλα ἀργυρᾶ κεχρυσωμένα. Μίαν ἱερὰν λόγχην καὶ μίαν ἱερὰν λαβίδα καὶ ἓν θυμιαστήριον καὶ αὐτὰ ὅλα ἀργυρᾶ καὶ κεχρυσωμένα. Δύο καλύμματα καὶ εἰς ἀέρας ἀπὸ χρυσὸν ἄσπρον μὲ γαλόνια χρυσᾶ κίτρινα. Δύο φελόνια καὶ ἓν στιχάρι διὰ ἱεροδιάκονον ἀπὸ χρυσὸν ἄσπρον μὲ νατουράλι καὶ σταυροὺς ἀπὸ γαλόνια χρυσᾶ κίτρινα. Ἐτερον στιχάρι ἀπὸ μεταξωτὸν ἄσπρον μὲ νατουράλι καὶ γαλόνια χρυσᾶ κίτρινα. Δύο ἐπιτραχήλια καὶ ἓν ὄριον ἀπὸ χρυσὸν ἄσπρον μὲ γαλόνια καὶ φοῦντες χρυσᾶ ὡς καὶ τὰνωτέρω. Δύο ζευγάρια ἐπιμανίκια ἀπὸ χρυσὸν ἄσπρον μὲ γαλόνια ὡς καὶ τ' ἀνωτέρω. Μία ζώνη μεταξωτὴ χωρὶς ἐμπρόσθια ἀλλὰ μὲ δεσίματα ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν δὲν ἔστειλαν. Ἐν ἔνδυμα τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ ἄλλο μεγαλύτερον διὰ σκέπασμα τῆς αὐτῆς ἀπὸ χρυσὸν ἄσπρον μὲ νατουράλι καὶ γαλόνια χρυσᾶ κίτρινα ὡς καὶ τὰ ἀνωτέρω. Ὑστερον ἔνδυμα τῆς ἁγίας Προθέσεως καὶ ἄλλο σκέπασμα τῆς αὐτῆς κατὰ πάντα ὅμοια μὲ τὰ ἀνωτέρω τῆς ἁγίας τραπέζης. Μία ποδιὰ διὰ τὴν Ὁραίαν Πύλην . . . ἄλλη ποδιὰ μὲ ὅμοιον χρυσὸν μὲ γαλόνια χρυσᾶ διὰ τὸ δισκέλι.

... Εὐρίσκονται δὲ ὅλα τὰ ἀνωτέρω μέσα εἰς τὸ μέγα ἀρμάρι ὅπου εἶναι εἰς τὸ σκευοφυλάκιον.

+ (1775) *

(Ἀγγέλλεται εἰς τὸν Κυβερνήτην τοῦ Λιβόρνου ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Τοσκάνης ἐγκρισις τῶν Κανονισμῶν τῆς Ἑλλ. Κοινότητος).

Eccellenza,

Sono stati da S. A. R. approvati i Capitoli proposti dai Componenti la Confraternita e Chiesa Greca di rito orientale in cotesta Città con le variazioni che V. E. vi ha fatte: E rispetto alla corrispondenza che in essi Capitoli si enuncia con i prelati del loro rito in Levante potrà lasciarsi correre purchè per altro sia loro proibito l'eseguire alcun ordine dei medesimi, che in qualunque forma altrasse il presente loro stabilimento, senza la partecipazione e l'approvazione del Governo.

Attenderò che in appresso V. E. faccia rimettere una copia dei detti capitoli a questa Segreteria per il dovuto riscontro. E pieno di distinto ossequio ho l'onore di confermarmi di V. E.

Firenze li 11 Maggio 1775

Dav-mo Obb-mo servitore

Vincenzio degli Alberti

[alla] S. E. il Governatore di Livorno

δ (1775) **

(Ἀγγέλλεται εἰς τὸν Κυβερνήτην τοῦ Λιβόρνου ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀντιβασιλέως ἐγκρισις διαφόρων τροποποιήσεων εἰς τὸν Κανονισμὸν τῆς Ἑλλ. Κοινότητος, δηλ. περὶ εἰσπραττομένου δικαιώματος, ἀποκλεισμοῦ τῶν νυμφευθέντων μὲ ὁρθόδοξον γυναῖκα καὶ περὶ βοηθοῦ ἡμερησίου)

Eccellenza

È stato dato conto a S. A. R. delle suppliche che hanno rinnovato i Greci di Rito scismatico per l'approvazione dei loro Capitoli in alcune parti nelle quali erano stati variati.

E la R. A. S. ha approvato che rispetto al pagamento dei dritti per il mantinimento della Chiesa vi siano obbligati tutti quelli

* Archivio Storico Cittadino di Livorno, Lettere Civili, Anno 1775 Filza 15 c. 234.

** Autòth Filza 15 c. 434.

che sono descritti in libri della medesima nella forma ordinata nei motupropri del 1757 e 1760.

Rispetto alla privazione del voto e delle cariche per chiunque di loro sposasse una Donna di comunione diversa, la R. A. S. condescende ad accordare ciò che i Greci domandano, purchè ciò s'intende solo della privazione di voto in affari che riguardino il regolamento della Chiesa e l'esercizio della loro Religione, e la privazione di cariche addette al Regolamento della Chiesa predetta ed alla Religione.

E finalmente l'elezione di un ajuto al curato li viene accordata con le limitazioni proposte da V. E. nella sua partecipazione dei due del corrente.

Potrà in conseguenza l'E. V. dare gli ordini relativi a queste sovrane determinazioni,

E col più distinto ossequio mi protesto di V. Eccza

Firenze li 17 Agosto 1775.

Dev. Obb. Serv.

Vincenzio degl' Alberti

S. E. il Governatore
di Livorno

6 (1775) *

(Ο Κυβερνήτης του Λιβόρνου ἀγγέλλει τὴν ἐγκρισὴν τροποποιήσεων, ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐγγράφῳ, εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου Κοινοῦτος.)

Ai Signi Rappresentanti la Chiesa
Greca Orientale

Li 28 Agosto 1775

Sopra le suppliche umiliate modernamente a S. A. R. per ottenere delle dichiarazioni ai Capitoli della Loro Chiesa che erano già stati approvati, si è degnata la R. A. S. di ordinare quanto appresso :

1° Che rispetto al pagamento dei Diritti per il mantenimento della Chiesa vi siano obbligati tutti quelli che son descritti a Libri della medesima nella forma ordinata ne' Motupropri del 1757 e del 1760.

2° Che rispetto alla privazione del voto e delle cariche per chiunque Greco di Rito orientale che sposasse una Donna di comunione diversa, S. A. R. condescende alle istanze che gli sono state

* Archivio Storico Cittadino di Livorno, Lettere Civili Anno 1775 c 41 verso.

fatte, purchè ciò s'intenda solo della privazione di voto in affari che riguardino il Regolamento della Chiesa e l'esercizio della Religione Greca Orientale e della privazione delle Cariche addette al Regolamento della Chiesa e alla Religione.

3° Che sia lecito a' quattro Rappresentanti unitamente con i dodici eleggere quando credono opportuno un altro Sacerdote in aiuto del Curato, quale però dovrà essere nell' intera dipendenza del medesimo, ed esercitare per lui e in sua vece le sacre funzioni ed amministrare i Sacramenti quando gli venga ordinato; e quando alla messa i detti due Sacerdoti la celebreranno alternativamente in quella forma che sarà convenuto fra Loro, con dichiarazione espressa però che non potrà mai esservi che un solo Sacerdote in aiuto del Curato. A questo Sacerdote si pagherà il viaggio di venuta, avrà casa gratis, tre zecchini 'l mese e quel più che sembrerà al Corpo de' sedici secondo le circostanze e la metà delle elemosine e incerti.

Partecipo alle SS. LL. molto Illme queste Sovrane determinazioni affinché ne facciano prender registro in piè de' Capitoli già approvati ed invigilino all' esecuzione.

7 (4 Sett. 1773)*

(Ἀναφορά τῆς Κοινότητος πρὸς τὸν Ἀντιβασιλέα περὶ τῆς ἰδρύσεως Ἑλληνικοῦ Νεκροταφείου καὶ παραχωρήσεως δικαιώματος ἐνταφιασμοῦ μετὰ θρησκευτ. πομπῆς καὶ ἐν ἡμέρᾳ εἰς τοὺς Ἑλληνας ὀρθοδόξους τῆς πόλεως.)

Altezza Reale,

I Greci del Rito Orientale ossequiosissimi servi di V. A. R. che hanno abbandonato la Patria loro per vivere sotto il di lei felice dominio in Livorno, esercitando in molto numero la mercatura e le arti col mezzo di loro deputati che hanno l' onore di rassegnarsi a' piè del Trono, umilmente espongono: Come ne' canoni prescritti dall' Augusta memoria di S. M. I. per il regolamento della Chiesa del loro Rito venne stabilito che il cadavere de' morti di tal Comunione siano alla Chiesa medesima trasportati di notte senza lumi e pompa ecclesiastica per seppellirlo colà fino a che la Nazione acquistasse un Cimitero fuori di Livorno come altre lo hanno.

Questo fù eseguito colla dovuta obbedienza, benchè col ramua-

* Κώδιξ ἀντιγράφων, σ. 14β—15α.

rico di vedersi in qualche incontro esposti agl' insulti della plebe prevenuta, a cui desta disprezzo e fomenta l'avversione questo insolito metodo di funerale.

Ora che per sorvana providentissima disposizione di V. A. R. a tutti i cadaveri dev' essere data sepoltura fuori di Livorno, sono in necessità i sudetti negozianti e artisti Greci di prostrarsi umilmente al Suo Trono supplicandola che in conseguenza venga ad essi permesso di acquistare un terreno fuori della Porta Capuccina dove possano fabbricare un Cimitero per deporvi quelli del loro Rito, che come hanno scelto di vivere così. avranno il conforto di terminare i loro giorni ne' dominj felicissimi di V. A. R. con la sua Cappella per poter fare le sacre preghiere sul cadavere al coperto.

E si come non sarà praticabile anche per gl'ordini della Chiesa dalla Porta trasportare i cadaveri di notte allo scuro alla Campagna essi supplicano che venga permesso di trasportarli di giorno al Cimitero.

Confidati di poi nella pietà di V. A. R. La supplicano co' più fervidi ed ardenti voti che venga concesso. che possano i loro defunti essere preceduti dalla Santa insegna della Croce co' suoi lumi in riverenza alla generale marca del Cristianesimo, e che il sacerdote possa avere in dosso la stola come singolarmente è praticato negli Stati dell' Augusta Sovrana Madre di V. A. R. per frenare con tali sacre apparenze l'indiscretezza della plebe ed essi non abbiano oltre il dolore della perdita de' congiunti il timore di vedersi strapazzati ed ingiuriati entra le tante Nazioni ammesse e protette con illuminato paterno animo da V. A. R. in Livorno, non siano i soli Greci di Rito Orientale che vi fanno tanto Commercio singolarizzati coll' amara distinzione di non poter dare co' religiosi segni esteriori ai loro defunti gl'ultimi tributi di pietà e di tenerezza comuni a tutta l'umanità.

Questo sospiratissimo atto di clemenza animerà sempre più la Nazione al concorso ed accrescerà motivi al suo zelo implorare, come continuamente fa, l'Onnipotente la conservazione e prosperità di V. A. R. e della sua Augusta Famiglia che della Grazia, etc.

8 (1773) *

(Ἀπόφασις τῆς Κοινότητος ὅπως ἀποστείλῃ εἰς Φλώρεντιαν δύο μέλη τῆς δια

* Κώδιξ ἀντιγράφων, σ. 15β.

να προβοῦν εἰς ἐνεργείας σχετικῶς μὲ τὴν παραχώρησιν τῶν διὰ τοῦ προηγουμένου ἐγγράφου αἰτημάτων αὐτῆς περὶ Νεκροταφείου.)

Livorno a 4 Settembre 1773

Radunati li confratelli della Congregazione della Santissima Trinità della Nazione Greca di Rito Orientale abitanti in Livorno appiè sottoscritti, fù stabilito di comun consenso di spedire a Firenze i signori Nicola Delamare, Panajotti Mospignotti nostri confratelli affinchè presentino al Trono di S. A. R. le suppliche della Nazione contenute nel memoriale ora letto per ottenere il permesso di formare un cimitero fuori della Città colla Cappella per fare i funerali a' nostri defunti, resosi necessario per il comando sovrano di sepellire i morti fuori di Città; e di supplicare che sia concessa una maggiore decenza nel trasporto di confratelli alla sepoltura di quella che si praticò fin ora, come sta espresso nel memoriale che sarà con questa deliberazione registrato nel nostro libro.

9 (1816)*

Λιβόρνο τῇ 26 Φεβρουαρίου 4 Μαρτίου 1816

Γενομένης συνάξεως διὰ τῶν πιττακίων τοῦ συστήματος τῶν 16 συνῆλθον εἰς αὐτὴν οἱ κύριοι καὶ κύριοι

		Δημήτριος Κονδαξῆς, Ἄνδρέας Κωνσταντῆς
		Ἄλέξανδρος Πατρινοῦς
		Θωμᾶς Σπυριδιλάκης
		Ἀναστάσιος Δεσπότης
Μιχαὴλ Ροδοκανάκης	}	Κωνσταντῖνος Δημητρίου
Δοτὼρ Ράξης		Ἄνδρέας Λουριώτης
Μιχαὴλ Πετροκόκκινος		Γεώργιος Μπέτζος
Κωνστ. Κόνιαρη		Ἀθανάσιος Σταματάκης

ὄλοι ἔχοντες ψῆφοι 14. Καὶ παρὰ τοῦ Ἐπιτρόπου ἀνεγνώσθη τὸ κάτωθεν πρόβλημα :

Οἱ ἐπιτρέποντες εἰς τὴν ἐν Λιβόρνῳ Ἐκκλησίαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῶν Γραικῶν, ἀκούοντες τὴν διάθεσιν πολλῶν συναδελφῶν, τὸ πόσον εἶναι ὠφελείας πρόξενον εἰς τῶν Γραικῶν τὸ Γένος τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας σύστημα εἰς τὸ νὰ τρέφη δι' ἰδίων αὐτῆς ἐξόδων νέους τρεῖς ὁμογενεῖς, ἐπὶ σκοπῷ νὰ σπουδάσωσι τὰς ἐπιστήμιας εἰς τὰς κυριώτερας καὶ καλυτέρας τῆς Ἰταλίας Ἀκαδημίας, διὰ νὰ μεταδώσωσιν ἔπειτα αὐτοὶ τὰ

* Ball. 168—170.

τῆς Φιλοσοφίας φῶτα εἰς τὴν πατρίδα των, ἐστοχασθῆσαν τὰ προτείνωσι πρὸς τοὺς συναδελφούς των ὁμογενεῖς περὶ τῆς βεβαιώσεως καὶ ἐπικυρώσεως τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ ἀξιωματικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον, ὕστερον ἀπὸ τὸ χρέος τῆς ἀνθρωπότητος, ἔχει τὸν πλέον ἐπαινετὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μεταφέρῃ δηλαδὴ ἐπάνω εἰς τὴν πατρίδα τὴν τὸν θησαυρὸν τῶν φώτων καὶ τῶν ἰδεῶν ξεμακρυνθέντων ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ βαρβαρότητας τῶν καιρῶν. Αἱ πείραι καὶ αἱ περιστάσεις ἐδίδαξαν τρόπους ἐπιτηδείους δι' ὧν ἐμποδιζομένων τῶν καταχρήσεων πολλαπλασιάζονται αἱ ὠφέλειαι, αἵτινες ἐπιβεβαιούσι καὶ ἐπιταχύνουσι τοῦ σκοπομένου τὴν καλὴν ἐκβασιν. "Ὅθεν προβάλλεται ἡ ἀνανέωσις τοῦ συστήματος διὰ τῶν ἀκολουθῶν συμφωνιῶν.

Οἱ ἐν Λιβόρνῳ Γραικοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας θέλουν τρέφειν τρεῖς ὁμογενεῖς Νέοι δι' ἰδίων αὐτῶν ἐξόδων, διὰ νὰ σπουδάσωσιν εἰς τὰς πρωτεύουσας τῆς Ἰταλίας Ἀκαδημίας, εἰς τὸ διάστημα τεσσάρων χρόνων, ὅπου θέλουν καταγίνονται διὰ νὰ τελειοποιηθῶσιν εἰς τὰ μαθήματα τῆς Γεωγραφίας, Λογικῆς, Μεταφυσικῆς, Φυσικῆς, Φυσικῆς Ἱστορίας, Μαθηματικῶν, Ἀστρονομίας, Βοτανικῆς, Χημείας, Ἀνατομίας καὶ Φυσιολογίας, εἰς τοὺς ὁποίους δι' ὄλου ἀπαγορεύονται τὰ τῆς Ἰατρικῆς καὶ Χειρουργίας μαθήματα.

Ἄν δὲ οἱ ἐπίτροποι τῶν τῆς Γραικίας Σχολείων προτιμήσωσιν κάλλιον νὰ σπουδάσωσιν οἱ νέοι ἀντὶ τῶν εἰρημένων ἐπιστημῶν τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν, Γλυπτικὴν καὶ Ζωγραφικὴν, τότε θέλουν ἐκλέγειν νέους κλίσειν ἔχοντας εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν τούτων τεχνῶν, οἵτινες ὅταν φθάσωσιν εἰς Λιβόρνῳ, θέλουν στέλλονται εἰς Ρώμην, ὅπου εὐρίσκουσιν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀπόλαυσιν τοῦ ποθουμένου. Εἰς ἕκαστον τῶν μαθητῶν προσδιορίζεται μισθὸς ἑτησίως φλωρίων ἑκατὸν καὶ ἓν δῶρον εἰς βοήθειαν τῶν ἐξόδων τοῦ ταξιδίου του, τόσον τοῦ ἐρχομοῦ του, καθὼς καὶ τῆς ἐπιστροφῆς του ἐν καιρῷ εἰς τὴν Πατρίδα.

Προσκαλοῦνται εἰς τοῦτο ἡ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, Ἰωαννίνων καὶ Χίου διὰ νὰ ἐκλέξῃ πᾶσα μία νέον ἕνα τὸν κρινόμενον καὶ φημιζόμενον παρὰ τῶν ἐπιτρόπων καὶ διδασκάλων τῆς Σχολῆς ἄξιον καὶ ἱκανόν, ὅστις στέλλόμενος πρὸς τοὺς ἐν Λιβόρνῳ ἐπιτρόπους τῆς Ὁρθοδόξου τῶν Γραικῶν Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ εἶναι συντροφευμένος μὲ τὰς ἀκολουθίους ἀποδείξεις:

Αον) Θέλει ἔχει ἀνὰ χεῖρας ἐμμάτυρον γράμμα τοῦ βαπτίσματός του, φανερῶνον ὅτι εἶναι ἐκ τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως τῶν Γραικῶν, τὸ ὁποῖον θέλει εἶναι βεβαιωμένον παρὰ τοῦ ἰδίου ἀρχιερέως τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς ὁ νέος στέλλεται καὶ μὲ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ὑπάρχει τέκνον μιᾶς τῶν εἰς τὴν Στερεὰν πόλεως ἢ χωρίων τῆς Ἑλλάδος ἢ τῶν νήσων αὐτῆς.

Βον) Θέλει κρατεῖ ἀπόδειξιν παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ ἐπιτρόπων

τῆς Σχολῆς, ὅτι ἔχει ἱκανὰς δυνάμεις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον καὶ ὅτι ἔγινεν ἀκροατὴς ὅλης τῆς τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων σειρᾶς, διδασκομένης εἰς τὴν ὁποίαν ὁ νέος Σχολὴν ἐχρημίτισε μαθητῆς.

Αἱ ρηθεῖσαι ἀποδείξεις ἐγνωσθῆναι διὰ τοὺς νέους σκοπὸν ἔχοντας νὰ τελειοποιηθῶσι εἰς τῶν ἐπιστημῶν τὴν μάθησιν. Πρὸς δὲ τοὺς νέους ἐπιθυμοῦντας νὰ σπουδάσωσι τὰς τέχνας, τὴν Ἀρχιτεκτονικὴν δηλ. Γλυπτικὴν καὶ Ζωγραφικὴν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχωσιν ἀπόδειξιν παρὰ τῶν διδασκάλων καὶ ἐπιτρόπων τῆς Σχολῆς ὅτι ἔχει ἰδέαν τινὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὅτι εἶναι νέος ἠθῶν καὶ φρονημάτων χρηστῶν.

Φθάνοντες οἱ νέοι εἰς Λιβόρνο θέλουσι παρηρησιάζονται πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τοὺς ὁποίους θέλουν παραδίδωσι τὰ ἀποδεικτικὰ τῶν γραμμάτων, ἅτινα ἐρευνῶντες καὶ εὐρίσκοντες κατὰ τάξιν θέλουν φροντίζειν ἀμέσως νὰ τοὺς ἐξαποστείλωσιν εἰς τὰς ἀκαδημίας, ὅπου ἔχουν νὰ ἐνασχολοῦνται ἀδιακόπως εἰς τὰ μαθήματά των, χωρὶς νὰ καταγίνωνται εἰς ἄλλο τι, εἰμὴ μόνον εἰς τὴν ἀναγκαίαν μελέτην, δυνάμει τῆς ὁποίας ν' ἀπολαύσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ὀγρήγορα τοῦ σκοποῦ των τὸ ποθητόν καὶ νὰ γίνωσιν ἄξιοι, ὥστε νὰ ὠφελήσωσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν πατρίδα των.

Θέλουν εἶναι δὲ εἰς χρέος τὸν καθ' ἕνα χρόνον νὰ στέλλωσι πρὸς τοὺς ἐν Λιβόρνῳ κατὰ καιρὸν ἐπιτρόπους τῆς Ἐκκλησίας ἀπόδειξιν ὑπογεγραμμένην παρὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν διδασκάλων, φανερώνουσαν τὸν ζῆλον, τὴν ἐπιμέλειάν των εἰς τὰ μαθήματά των καὶ τὰς προόδους των εἰς αὐτά, καὶ πρὸς τούτοις τὴν καλὴν καὶ φρόνιμον αὐτῶν ἠθικὴν διαγωγὴν.

Ἀπεράσθη εἰς ψήφους λαβόντες εἰς τὸ ναὶ 14 καὶ ἀπεφασίσθη αὐτὸ τὸ ἀξιοέπαινον ἔργον.

Μιχ. Ροδοκανάκης
Χρῖστος Ραζῆς

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ